

"לפרמט" את האויב והעולם לטובתנו: לוחמת התודעה הרוסית מהלכה למעשה

ד"ר יעקב פלקוב¹

המאמר עוסק בלוחמת התודעה הרוסית, המתמקדת בהשפעה פסיכולוגית על מדינות וקהילות ברחבי העולם, תוך ניצול "נשק המידע" ליצירת אפקטים תודעתיים רחבי היקף. המאמר מציג את התפתחות תפיסת התודעה בעידן הסובייטי ואת התאמתה לעידן הנוכחי, במיוחד תחת הנהגתו של פוטין. לוחמת התודעה נחשבת לתחום עימות עצמאי ושווה ערך ללוחמה צבאית קלאסית, ומשמשת את רוסיה במאבקה מול המערב במישור התודעתי. המאמר מתמקד בשימוש של רוסיה במערך השפעה גלובלי במלחמת אוקראינה ובמלחמות אחרות, ובוחן כיצד פעילות זו סייעה למוסקבה להפעיל לחץ על יריביה, לערער יציבות פוליטית במדינות מערביות, ולחזק את מעמדה הגלובלי. המאמר גם מתאר את השימוש של רוסיה בנושאים הישראלי והיהודי לקידום מטרותיה, ואת ההתמודדות של המערב מול איום זה.

מבוא

מזה כמאה שנים רוסיה דוגלת בתפיסה לפיה היא מצויה בעימות מתמיד נגד המערב בזירה הבינלאומית. נטען כי זה לובש צורה של התנגשויות צבאיות גלויות רק לעתים נדירות ועיקרו הוא השפעה חשאית על האויב בכיוון הרצוי למוסקבה. על בסיס תפיסה זו, הרוסים פיתחו אמונה כי לוחמת התודעה מהווה תחום נפרד, חשוב ביותר של עימותים בין-מדינתיים, "קרים" ו"חמים", וכי באמצעות "נשק המידע" ניתן לעצב התנהגויות של מנהיגים, צבאות ואוכלוסיות שלמות, לעתים בעילות שתעלה על זו של האמצעים הצבאיים הקלאסיים.

בהתאם לכך, מאז פרוץ מלחמת אוקראינה מוסקבה טיפחה מערך השפעה גלובלי שפועל במרחב ובעוז ואינו מראה סימני שחיקה גם בפתח השנה השלישית למלחמה. עם הליבה הממסדית שלו נמנים הנשיא הרוסי ולשכתו, שרי החוץ וההגנה ומשרדיהם, ראשי השירותים המיוחדים ופקודיהם שעוסקים בקידום מהלכי השפעה, גופי הכלכלה והתקשורת הממלכתיים, וכן הפטריארכיה המוסקבאית של הכנסייה האורתודוקסית. סביבם נפרסת רשת גופים רוסיים לא-ממסדיים שקשורים אל גופי הממסד במהודק וכן "הענף" של גורמים זרים שמסייעים לרוסיה מתוך התנגדות לסדר העולמי המושתת על ערכי המערב.

יעילות המערך הזה עלתה בשנתה השנייה של מלחמת אוקראינה. הוא מצליח להשפיע על דעת הקהל הבינלאומית ועל תהליכי קבלת ההחלטות במערב בהקשרים של מלחמה זו ושל העימות הגלובלי בין רוסיה למערב. בכך הוא תרם לשחיקת השפעת הסנקציות הכלכליות המערביות על רוסיה, עם כל המשתמע לגבי יכולת הרוסים להמשיך ולהילחם באוקראינה.

בתוך כך, המלחמה במזרח התיכון, שפרצה בעקבות מתקפת הטרור על ישראל באוקטובר 2023, זוהתה על-ידי מערך ההשפעה הרוסי כהזדמנות ללחוץ על ישראל בכיוונים שישרתו את האינטרסים של מוסקבה באוקראינה ובמזרח התיכון. כמו כן, על רקע מלחמת "חרבות ברזל", הרוסים פעלו למינוף הנושאים הישראלי והיהודי לחיזוק/קידום הנרטיבים שלהם בזירה הגלובלית, בדגש על עידוד הכאוס החברתי-פוליטי במדינות המערב והעמקת הקרע בין המערב ל"דרום הגלובלי" ולהפקת תועלת מהסטת תשומת הלב העולמית מאוקראינה למזרח התיכון.

מאמר זה סוקר אבני דרך בהתפתחות התפיסה הרוסית של לוחמת התודעה, תוך שימת דגש על עידן הנשיא פוטין ותקופת המלחמה באוקראינה. לאחר מכן יידון יישומה של תפיסה זו הן לפני מלחמת אוקראינה והן במהלכה. זאת, במישורים הארגוני (מבנה מערך ההשפעה הרוסי על רבדיו והיחסים בין הרבדים השונים) והאופרטיבי (מאפייניה הבולטים של פעילות המערך ברחבי תבל). השימוש בנושאים היהודי והישראלי במסגרת מאמץ התודעה הרוסי יידון גם הוא, כמו גם ניסיון המערב להתמודד עם איום ההשפעה הרוסית העוינת. לבסוף, יוצגו כמה לקחים עבור ישראל. המאמר יעשה שימוש במגוון של מקורות גלויים בשפות הרלוונטיות (רוסית, אנגלית, עברית ועוד), בהם דיווחים תקשורתיים על מבצעי ההשפעה הרוסיים ומחקרי עומק של גורמי אקדמיה וביטחון במערב.

1 ד"ר יעקב פלקוב, הוא עמית מחקר בכיר במכון לחקר המתודולוגיה של המודיעין ומרצה אורח באוניברסיטאות תל אביב ורייכמן. מאמר זה הוא סיכום מעודכן (לאפריל 2024) של מחקר מקיף שפורסם במכון: '1 פלקוב, לוחמת התודעה הרוסית במלחמה באוקראינה, המכון לחקר המתודולוגיה של המודיעין, מארס 2023. <https://www.intelligence-research.org.il/post/influence-russia-ukraine>

התפתחות התפיסה הרוסית של לוחמת התודעה

בעידן הסובייטי (1922-1991) הרוסים פיתחו תפיסה של מערכה חשאית עולמית מתמדת בינם לבין המערב שבה היו מעורבים, כביכול, גם בעלי בריתם של הצדדים היריבים. לדעת מוסקבה, הכלים המרכזיים במערכה זו היו לא צבאות סדירים, אלא ארגוני ביון וגופים שפעלו תחת חסותם ובהנחייתם. על אלה הוטל לעסוק לא רק באיסוף מידע, כי אם גם בחתרנות מדינית-פוליטית-כלכלית בשטח האויב ובמדינות הקשורות עמו.²

בתוך כך, התפקיד האסטרטגי של גופי הביון הוגדר על-ידי הרוסים כפירוק שקט של בריתות מדיניות עוינות ובמקביל "טיפול" נפרד בכל אחת מחברותיהן - על-ידי פילוגן של אליטות שולטות, טיפוחם של גורמי אופוזיציה והתססתן של אוכלוסיות כלליות, עד כדי שינוי משטרים מקומיים. אפקט זה צפוי היה להיות מושג באמצעות הפעלה סימולטנית ומסונכרנת של מגוון שיטות השפעה - החל מתעמולה גלויה ואגרסיבית והפצת מידע כוזב בתקשורת העולמית וכלה בהפעלת סוכני השפעה בצמרות הפוליטיות של מדינות היעד ואף חיסולן של דמויות פוליטיות לא-רצויות. בהתאם לתפיסה זו, ההפסד של ברית-המועצות במלחמה הקרה יוחס על-ידי פרשנים רוסים רבים בעלי רקע צבאי-מודיעיני לא לחולשותיו המבניות המולדות של המשטר הסובייטי, כי אם דווקא לעליונות המערב - התיאורטית, המשאבית והמבצעית - בזירות המאבק החשאי.³

בעשור שלאחר תום המלחמה הקרה ועד לראשית עידן פוטין (1991-2000) האתגרים הרבים והקשים שמולם ניצבה רוסיה - הפוליטיים, האתניים, הביטחוניים - נתפסו גם הם לא פעם כתוצאה של מעורבות זרה עוינת, בעיקר מערבית. יעדה המרכזי היה, כביכול, מניעת שיקומה של רוסיה כמעצמה עולמית והקלה על ניצול משאביה הטבעיים על-ידי אותם יוזמי ההתערבות הזרים.⁴

בתגובה לאיום המערבי שזיהה הקרמלין וכן לנוכח הכישלון המתמשך שלו לקדם רפורמה יעילה בצבאו הסדי, פתחה הקהילה האינטלקטואלית של מערכת הביטחון הרוסית במאמץ לעדכן את תפיסת המערכה החשאית הסובייטית ולתאמה עם הדוקטרינה הצבאית המתפתחת של רוסיה. אגב כך, ניתנה התייחסות פרטנית לשינויי הסביבות הבינלאומית והפנים-רוסית על רבדיהן השונים, תוך מתן דגש מיוחד למישור הטכנולוגי. נקבע, כי לוחמת מידע הופכת בהדרגה מתחום פעילות תומך לחימה (נטרול/אבטחה של מערכות מידע שמאפשרות תפקוד של מערכי פו"ש ולחימה קלאסיים) לתחום נפרד של הלחימה עצמה, שווה ערך לשאר התחומים המוכרים, ושבבעקבות זאת המידע עצמו עובר טרנספורמציה לאמצעי לחימה. אולם, הדגישו הרוסים, בשונה ממהפכת החימוש המונחה המדויק, מהפכת "נשק המידע" תאפשר פגיעה יעילה לא רק ביעדים מובחרים, כי אם גם במערכות שלמות; ואף יותר מכך - לא רק במערכות צבאיות, כי אם גם במערכות כלכליות וחברתיות. האחרונות, בשל היותן מערכות אנושיות, "תטופלנה" במסגרת תת-תחום של לוחמת המידע והוא לוחמת תודעה או ברוסית "השפעה פסיכולוגית על האויב". יופעלו בו יחדיו כלי תמרון, אש וסייבר המייצרים אפקטים תודעתיים ישירים ועקיפים וכן הכלים והשיטות של הפצת מידע לסוגיו, וכל אלה ינחיתו על האויב "מהלומות פסיכולוגיות" וכן יעצבו התנהגויות של צבאות ואוכלוסיות שלמים, עד כדי השמדתם העצמית במקרי קיצון.⁵

בה בעת, בקרב הגורמים הרוסיים שעסקו בפיתוח התפיסה החדשה של לוחמת תודעה התגבשה ההבנה בדבר הרלוונטיות הגבוהה שלה לא רק בעתות מלחמה, אלא גם בעתות של שלום או של היעדר פעולות איבה גלויות בין מדינות. נטען, כי יש בכוחם של מבצעי התודעה לסייע לקידום אינטרסה המדיניים, הכלכליים והביטחוניים של המדינה היוזמת אותם וכן "לרכך" את יעדי ההשפעה הזרים של אותה מדינה לקראת עימותים מזוינים עתידיים.⁶

תחת ולדימיר פוטין (מאז 2000) רעיון המערכה החשאית העולמית המתמדת בגרסתו המעודכנת אומץ על-ידי הדרגים המדיני והצבאי-ביטחוני ונמשך השיח התאורטי על פיתוחו בתנאים המשתנים של ראשית המאה ה-21. מאמץ קוגניטיבי זה הוליד תפיסה

2 YAAKOV FALKOV, "INTELLIGENCE-EXALTING STRATEGIC CULTURES: A CASE STUDY OF THE RUSSIAN APPROACH," *INTELLIGENCE AND NATIONAL SECURITY* 37(1) (2022) pp. 90-108; ר' גם את הרצאתו של המחבר בנושא בדון במרכז למורשת המודיעין (המל"מ): "דוקטרינת הריגול של רוסיה - מהתקופה המלוכנית ועד פוטין", מאוס: https://www.intelligence.org.il/?module=category&item_id=113, 2022; וגם את התייחסותו של פרופ' דני אורבך למאמר הנ"ל: ד' אורבך, "הממלכה החשאית: דוקטרינת הריגול של רוסיה", הינשוף: הבלוג של דני אורבך, הממלכה-החשאית-דוקטרינת-הריגול-של-רוסיה/2021/10/28, <https://dannyorbach.com/2021/10/28/>.

3 להרחבה על מאמץ ההשפעה הרוסי במערב בעידן המלחמה הקרה ר': THOMAS RID, *ACTIVE MEASURES. THE SECRET HISTORY OF DISINFORMATION & POLITICAL WARFARE* (LONDON: PROFILE BOOKS, 2020).

4 ר' למשל: A. GOLTS, *ARMIIA ROSSII: 11 POTERIANNYKH LET* (MOSCOW: ZAKHAROV, 2004), pp. 118-20; R. KRASIL'NIKOV, "NESKO'KO SLOV O GLAVNOM PROTIVNIKE," IN A. KOLPAKIDI AND O. LEMEKHOV, *GLAVNYI PROTIVNIK. TSURU PROTIV ROSSII* (MOSCOW: VECHE, 2002), pp. 361-62.

5 ר' למשל: V. GULIN, "O NOVOI KONTSEPTII VOINY," *VOENNAIA MYSL' 2* (3-4)(1997), pp. 13-17; S. MODESTOV, "NA NEVIDIMOM FRONTE - AKTIVIZATSIIA VOENNYKH DEISTVII," *DELOVOI MIR*, 24 FEBRUARY 1994, p. 7; S. RASTORGUEV, *FORMULA INFORMATSIONNOI VOINY* (MOSCOW: RADIO I SVIAZ', 1999), pp. 219-221; V. SLIPCHENKO, *VOINY SHESTOGO POKOLENIIA. ORUZHIE I VOENNOE ISKUSSTVO BUDUSHCHEGO* (MOSCOW: VECHE, 2002), pp. 151-58; OSCAR JONSSON, *THE RUSSIAN UNDERSTANDING OF WAR: BLURRING THE LINES BETWEEN WAR AND PEACE* (WASHINGTON: GEORGETOWN UNIVERSITY PRESS, 2019) pp. 49-46.

6 ר' למשל: RASTORGUEV, *IBID.*, pp. 56, 18-81.

תיאורטית חדשה, מהפכנית למדי, לפיה בעת הנוכחית העימותים בין שחקנים מדינתיים ובין לשחקנים לא-מדינתיים מתנהלים לרוב במישור התודעתי, כאשר הכלים הצבאיים המסורתיים, כמו גם הכוחות המיוחדים למיניהם וגם הגופים האזרחיים הרלוונטיים של הצדדים היריבים (שירותי חוץ, תאגידי ענק כלכליים/תקשורתיים ועוד) רתומים כולם לקידום "מבצעים מידעיים-פסיכולוגיים".⁷ מבצעים אלה תוארו כמכלולים, הפרוסים במרחב ובזמן, של פעולות מתואמות, פיזיות ומידעיות (כגון: צעדי הרתעה צבאיים גלויים, חבלה ללא נטילת אחריות בתשתיות היריב, חשיפת מידע אמיתי/ "מטופל"), שנועדו ליצור תמונות מציאות מסוימות ולהטמיען בקהלי יעד שונים, בעתות של עימותים סמויים או גלויים.⁸

בתורם, מבצעים מידעיים-פסיכולוגיים בודדים נתפסו כ"חומר בנייה" למהלכי השפעה נרחבים, מורכבים וארוכים יותר - "מערכות מידעיות-פסיכולוגיות" ואף "מלחמות מידעיות-פסיכולוגיות" ו"עימותים מידעיים-פסיכולוגיים גלובליים". לגבי אלה נטען כי ניתן באמצעותם לשנות ערכים, מנטליות והתנהגות בפועל של אומות שלמות וכך להביא להכנעתן של אותן אומות (קבלה על-ידן של תכתיבי האויב בתחומים המדיני, הכלכלי, הפוליטי, החברתי וכו') או אף להתפרקותן הפיזית ללא כל צורך בנקיטת מהלכי מלחמה/ כיבוש קלאסיים (שהם גם תובעניים בהרבה בהיבטים של כסף ומשאבים אחרים).

בעשור האחרון (2013-2024), ההתפתחות התיאורטית האמורה קיבלה ביטוי בתפיסת מדיניות החוץ של הפדרציה הרוסית על גרסאותיה (2013/2016)⁹ ובדוקטרינות הצבאית שלה (2014)¹⁰ ושל "מדינת האיחוד של רוסיה ובלארוס" (2021).¹¹ מסמכי יסוד אלה הצביעו על שתי תמורות מפתח באופי העימותים הבין-מדינתיים בימינו, שבראיתם אומצו על-ידי המערב, יצרו איומים חדשים על הצד הרוסי וחיבוהו לגבש תגובה הולמת. הראשונה היא עליית משקלם של הגורמים הלא-צבאיים - טכנולוגיים-מידעיים, כלכליים, משפטיים, תקשורתיים, חברתיים ואחרים - על חשבון הגורמים הצבאיים הקלאסיים בעימותים הבין-מדינתיים בני ימינו. התמורה השנייה היא התפתחותה של דרך פעולה עוינת-לא-צבאית שמתבטאת בהתערבות - ישירה או עקיפה (באמצעות ארגונים בינלאומיים-לא-ממשלתיים שונים ו/או רשתות חברתיות) - בענייניהן הפנימיים של מדינות אחרות. התערבות כזו נועדה, לכאורה, לשנות את ערכיהן המסורתיים ואת דרך התפתחותן ההיסטורית של מדינות היעד שלה, לקעקע את תרבויותיהן ודתותיהן, לסלף את ההיסטוריה שלהן, ולשחוק את הרגש הפטרייטי של אזרחיהן, וכך לחולל מחאות חברתיות-פוליטיות אלימות, מרידות ומלחמות אזרחים בשטחן על-מנת להפיל רשויות מקומיות לגיטימיות שאינן מוצאות חן בעיני הצד המערבי המתערב.¹²

המענה לאיום הזה, אותו הציעו מחברי הדוקטרינות המדינית והצבאית של רוסיה, כלל מיגור/מניעה של ההתערבות החתרנית הזרה בשטח הרוסי על-ידי הפעלה משולבת של שלל הגופים הרלוונטיים והעתקתה של מלחמת התודעה אל ארצות האויב ואל הזירה הבינלאומית כולה. בין השאר, דובר על קידום האינטרסים הרוסיים ועל "עיצובו של סדר עולמי חדש באמצעות הכוח הרך שעושה שימוש ביכולות/מאפייני החברה האזרחית ובשיטות ובטכנולוגיות מידעיות-תקשורתיות" וכן על "חיזוק מעמדה של התקשורת ההמונית הרוסית במרחב המידע הגלובאלי ויידוע חוגים נרחבים בציבוריות העולמית על עמדותיה של רוסיה בנוגע לתהליכים הבינלאומיים".¹³

את ההתפתחות האמורה בתפיסה הרוסית של מערכת התודעה סיכמה פרופ' סלומה סמך-שווילי, דיפלומטית בכירה וחברת הפרלמנט של גיאורגיה, בכותבה ש"הדוקטרינה הצבאית הרוסית רואה במידע אמצעי לחימה בעל עוצמה אדירה".¹⁴ עמיתה, ד"ר יאניס בֶּרְזִינֶש מהאקדמיה לביטחון הלאומי של לטביה, הוסיף: "האלמנט המרכזי באסטרטגיה הרוסית הוא הרעיון שמלחמה, במהותה, היא תקיפת התודעה של משתתפיה... מכך נגזר כי מטרת המלחמה האסימטרית והמוסווית היא יצירת מצב סוציו-פוליטי שבו תקרוסנה המערכות

7 ר' דיון פרטני על מהות המבצעים לעיצוב התודעה אצל: A. SHILINA AND O. SUBBOTINA, "INFORMATSIONNO-KOMMUNIKATIVNAIA SPETSIAL'NAIA OPERATSIIA: OSOBENNOSTI FUNKTSIONIROVANIYA PRESEDENTNYKH ZNAKOV Z, V, O V MEDIAPROSTRANSTVE (NA MATERIALIE TELEGRAM-KANALA I VK-STRANITSY MINISTERSTVA OBOBRONY ROSSIISKOI FEDERATSII)", UCHENYE ZAPISKI KRYMSKOGO FEDERAL'NOGO UNIVERSITETA IM. V.I. VERNADSKOGO 8 (24)(2022), PP. 167-77.

8 Ostorozhno IPSO: kak raspoznat' i protivostoiat' rossiiskim gibrinym ugrozam, 24 Kanal, 05 October 2022, https://24tv.ua/ru/chto-takoe-IPSO-kak-raspoznat-i-protivostoiat-rossiiskim-gibrinym-ugrozam-24-kanal_n2156751.

9 KONTSEPTSIIA VNESHNEI POLITIKI ROSSIISKOI FEDERATSII, 12 FEBRUARY 2013, <https://LEGALACTS.RU/DOC/KONTSEPTSIIA-VNESHNEI-POLITIKI-ROSSIISKOI-FEDERATSII-UTV-PREZIDENTOM>.

10 KONTSEPTSIIA VNESHNEI POLITIKI ROSSIISKOI FEDERATSII, 30 NOVEMBER 2016, <https://docs.cntd.ru/document/499003797>.

11 VOENNAIA DOKTRINA ROSSIISKOI FEDERATSII, 25 DECEMBER 2014, <https://docs.cntd.ru/document/420246589>.

12 VOENNAIA DOKTRINA SOIUZNNOGO GOSUDARSTVA, 04 NOVEMBER 2021, <https://megabook.ru/article>.

13 DIMA ADAMSKY, "FROM MOSCOW WITH COERCION: RUSSIAN DETERRENCE THEORY AND STRATEGIC CULTURE," JOURNAL OF STRATEGIC STUDIES 41 (1-2), PP. 33-60; JONSSON, THE RUSSIAN UNDERSTANDING OF WAR, PP. 86-93, 110-23; UKAZ PREZIDENTA ROSSIISKOI FEDERATSII OT 30.11.2016 G. NO. 640, Ob UTVERZHENII KONTSEPTSII VNESHNEI POLITIKI ROSSIISKOI FEDERATSII, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/41451>.

14 KASPRZYCKI, ROSYJSKA WIZJA, PP. 127-37; IBID.

15 SAMADASHVILI, TAINAIA VOINA ROSSII, P. 12.

הפוליטיות והכלכליות של האויב. תפקיד גדול בהשגת האפקט הזה יועד למבצעי תודעה".¹⁵

מאז פרוץ מלחמת רוסיה-אוקראינה (פברואר 2022 ועד היום) גורמים רוסיים שונים, בהם נציגי הממשל וגופי הביטחון, דרשו בקביעות לשפר את יכולות ארצם לנהל "מתקפות מידע" הן בשטח האויב האוקראיני והן בזירה הבינלאומית. זאת, לטעמם, לשם סיוע לצבא ולשירותי המודיעין והביטחון של רוסיה במאמצם להכניע את אוקראינה וסיוע לגופי הממשל הרלוונטיים של רוסיה בעיצוב דעת הקהל העולמית, באופן שגם ייטיב עם מאבקה של רוסיה באוקראינה ועם מאבק-העל שלה בהגמוניה המערבית בעולם וגם יאפשר למוסקבה שיקום מהיר ויעיל של העוצמות הרוסיות אחרי המלחמה.¹⁶

קונקרטי, לגבי הסיוע ללחימה, התיאורטיקנים הרוסים פירטו כי זה צפוי היה לכלול פעילות תודעתית מול יעדים צבאיים ואזרחיים גם יחד. מול היעדים הצבאיים של האויב, היעד המוצהר היה השגת יכולת בלתי-מוגבלת להשפיע על דעותיהם של חיילי הצד השני ועל המורל שלהם ובכך להשפיע על התנהגותם בשדות המערכה, עד כדי שיתוקם וכניעתם.¹⁷ מול היעדים האזרחיים, דובר על "פירמוט מחדש של התודעה [הציבורית]". הפחדה/הרתעה של הציבור המקומי ומנהיגיו (על-ידי הפעלת אמצעים צבאיים-קינטיים, קיברנטיים, כלכליים ואחרים שייפגעו בתשתיות/תחומי החיים הקריטיים במדינה ויצרו איום על חיי התושבים ועל רכושם) וטיפוח שקט של "חברים" (אלה המאמצים את "ערכיה הציוויליזציוניים" ואת מטרותיה המדיניות העדכניות של רוסיה) היו צפויים להכשיר קרקע חברתית לקליטת מסרים רוסיים (שיופצו בתקשורת ובמדיה החברתית) ולהוביל לפחות חלק מהציבור האוקראיני והאליטות שלו למאבק גלוי בהנהגת ארצם האנטי-רוסית.¹⁸

מול הקהילה הבינלאומית, בהקשר האוקראיני הצר, התיאורטיקנים הרוסים הציעו למנהיגיהם לפעול להצגת המדינה האוקראינית (מנהיגיה, צבאה, ערכיה, מדיניותה וגם חלקים בציבור שלה) כבעיה זירתית-אירופית וכלל עולמית (בהיבט של ערעור היציבות) וכך להצדיק את "הטיפול הקיצוני אך מחויב המציאות" שרוסיה "נאלצה" להעניק לה.¹⁹ בהקשר רחב יותר של התעצמות רוסיה ומאבקה התודעתי במה שהיא רואה כהגמוניה מערבית עולמית, הוצע לנצל את מוטיב הפשעים שביצע המערב בעבר וכביכול עודו מבצע כיום ברחבי תבל, על-מנת לקעקע את דמותו ולדרבן את העולם הלא-מערבי לשתף פעולה עם מוסקבה.²⁰

הפרקטיקה של לוחמת התודעה הרוסית לפני מלחמת אוקראינה (2021-1991)

כבר בשנות ה-90 התפיסה המתגבשת של לוחמת תודעה החלה משפיעה על התנהלות הצבא וקהילת המודיעין והביטחון של רוסיה. בעת מלחמת צ'צ'ניה השנייה, שפרצה ב-1999, המערכות הצבאית והמודיעינית של הרוסים הגדירו את מבצעי התודעה שלהן כסוג נפרד של "פעולות מיוחדות" שאינן נכללות בתחום של לחימה פיזית. מבצעים אלה נועדו להשיג מספר אפקטים: פילוג שורות האויב, במטרה למנוע פעילות מלוכדת שלו כנגד צבא רוסיה; שחיקת תמיכתו של הציבור הצפון-קווקזי באויב על-ידי ניהול תעמולת-נגד; צמצום האינטראקציה הקרבית עם האויב על-ידי שכנוע לוחמי להניח את נשקם; זריעת בלבול בקרב הפיקוד והציבור הכללי בצד האויב באשר לתוכניות הצד הרוסי. במקביל, בשיתוף פעולה עם שירות החוץ הרוסי והתקשורת הממלכתית הרוסית, נעשה מאמץ,

JĀNIS BĒRZIŅŠ, "RUSSIAN NEW GENERATION WARFARE: IMPLICATIONS FOR EUROPE," *EUROPEAN LEADERSHIP NETWORK* (OCTOBER 2014), CITED BY: SAMADASHVILI, *IBID.*, PP. 11-12

V. IVANOV, "PROPAGANDA STANOVITSIA SLISHKOM NAVIAZCHIVOI. MOSKVA PERESHLA V NASTUPLENIE V INFORMATSIONNOI VOINE," *NEZAVISIMOE VOENNOE OBOZRENIIE*, 11 APRIL 2022, https://www.ng.ru/armies/2022-04-11/8_8414_PROPAGANDA.HTML; T. KAMINSKAIA AND A. PLATONOV, "UKRAINA RAZVERNULA PROTIV ROSSII INFORMATSIONNUIU VOINU," *TVTS*, 16 SEPTEMBER 2022, <https://www.tvc.ru/news/show/id/249827>; M. KRIUKOV, "PEKOV ZAIVIL O PRISTUTSTVII NA UKRAINE ARMII PR-KOMPANII, SOZDAIUSHCHEI POTOKI LZHI," *TVZVEZDA.RU*, 17 MAY 2022, <https://tvzvezda.ru/news/20225171046-NGESH.HTML>; E. LEVIN, "PEKOV NAZVAL ZAKON O FEIKAKH NEOBKHOODIMYM IZ-ZA RAZVIAZANNOI PROTIV RF INFORMATSIONNOI VOINY," *TVZVEZDA.RU*, 05 MARCH 2022, <https://tvzvezda.ru/news/2022351310-YOIWI.HTML>; V. LOPATIN, "OB INFORMATSIONNOI VOINE - 2022 I PERVOOCHEREDNYKH PRAVOVYKH MERAKH PO EE OGRANICHENIIU," *RNIIS*, 02 MARCH 2022, <https://rniis.ru/index.php/kommentarii-rniis/507-ob-informatsionnoi-voine-2022-i-pervoocherednykh-pravovykh-merakh-po-ee-ogranicheniyu.html>; A. MAL'GAVKO, "EKSPERT: INFORMATSIONNAIA VOINA PROTIV ROSSII KONSOLIDIROVALA NASHE OBSHCHESTVO," *RIA NOVOSTI*, 08 APRIL 2022, <https://ria.ru/20220408/FEYK-1782599988.HTML>; S. ZAPOLEV, "FEIK KAK ODIN IZ SOVREMENNYKH INSTRUMENTOV INFORMATSIONNYKH OPERATSII, PROVODIMYKH UKRAINOI I PODDERZHIVAUSHCHIMI EE STRANAMI," *ZARUBEZHNOE VOENNOE OBOZRENIIE* 7 (2022), PP. 3-14, <https://zvo.ric.mil.ru/NOMERA/ITEM/419795>

P. LOGINOV, "INFORMATSIONNO-PSIKHOLOGICHESKOE VOZDEISTVIE V SOVREMENNYKH OPERATSIIAKH," *VOENNAIA MYSL'* 5 (2022), PP. 60-69; S. TSYGANKOV, "PSIKHOLOGICHESKIE USLOVIAA POVYSHENIIA EFFEKTIVNOSTI INFORMATSIONNOGO VOZDEISTVIA NA VOISKA PROTIVNIKA CHEREZ SET' INTERNET," *VOENNAIA MYSL'* 3 (2022), PP. 96-101

N. KIRPILENIA, "AKTUAL'NAIA GEOPOLITIKA," *ELEKTRONNYI NAUCHNYI ZHURNAL "ARKHONT"* 1 (28)(2022), PP. 29-42; A. SHILINA AND O. SUBBOTINA, "INFORMATSIONNO-KOMMUNIKATIVNAIA SPETSIAL'NAIA OPERATSIIA," PP. 167-77

KIRPILENIA, "AKTUAL'NAIA GEOPOLITIKA"; LOGINOV, "INFORMATSIONNO-PSIKHOLOGICHESKOE VOZDEISTVIE"; A. PORUNOV, "PIOTR AKOPOV: INFORMATSIONNAIA VOINA IDET NA DVA FRONTA," *UKRAINA.RU*, 20 JULY 2022, <https://ukraina.ru/20220720/1036692365.HTML>

E. ALEKSANDROVA, "LEGKO LI SEGODNIA BYT' MINISTROM INOSTRANNYKH DEL?," *RSMD*, 28 NOVEMBER 2022, https://russiancouncil.ru/blogs/LAIAMP/35910/?SPHASE_ID=94527276; V. KHUOLEEV, "NA NASHEI STORONE PRAVDA, LIUDI, RESURSY I REAL'NAIA EKONOMIKA," *KRASNAIA ZVEZDA*, 14 MARCH 2022, <https://ric.mil.ru/NOVOSTI/ITEM/386953>

מוצלח למדי, לשכנע את הקהילה הבינלאומית כי רוסיה מנהלת בצ'צ'ניה מבצע לגיטימי של מיגור טרור בשטחה.²¹

בתוך כך, התחדדות ההבנה שלוחמת התודעה חייבת להיות בלתי-פוסקת, היינו להתנהל לא רק בעתות מלחמה, תורגמה על-ידי הרוסים למאמץ ראשוני לקדם מסע גלובלי (בדגש על המרחב הסובייטי לשעבר והמערב) של קידום מסרים חתרניים וגם כאלה שישפרו את תדמיתה של רוסיה שנפגעה במלחמת צ'צ'ניה. המסע התמקד בתקשורת המונים במדינות היעד, אך הצליח במיוחד בתקשורת ששימשה קהילות של יוצאי ברית-המועצות. הנושאים, שבהם עסקו מסרי מוסקבה, היו מדיניים, פוליטיים-חברתיים וכלכליים.²²

לאחר עליית פוטין לשלטון ב-2000, הרוסים טיפחו מערך השפעה רב-ממדים ומסועף. זה כלל בכירי ממשל, גופי ממסד אזרחיים/ביטחוניים ותקשורת ממלכתית, רשת של גופים לא-ממסדיים שנהנו מקרבה אל הממסד הרוסי (מכוני מחקר, מוסדות של קהילות דתיות-אתניות וכו'), כמו גם "ענן"²³ של גופים/שחקנים עצמאיים רבים, ברוסיה גופא ומחוצה לה, שפעלו למען מוסקבה לא בתשלום אלא מתוך הזדהות מוחלטת או חלקית/זמנית עם מטרותיה ומעשיה.²⁴

המערך הופעל בשלמותו או חלקית, כאשר עוצמתו גוברת סביב אירועי ליבה מדיניים, פוליטיים וביטחוניים של התקופה (כדוגמת המלחמה בגיאורגיה או הבחירות בארה"ב), מול כמה יעדים גיאוגרפיים:

- המרחב הסובייטי לשעבר - סביב תהליכי הצטרפות/התקרבות ל-נאט"ו/האיחוד האירופי, סוגיית העצמאית בתחום של הפקה/ייצוא של אנרגיה, חילופי שלטון, יחס אל המיעוט הרוסי וכו'.
- המערב - לעיצוב של נוף פוליטי מקומי באופן שיחליש/יחליף כוחות שנתפסו בעיני הרוסים כעוינים, ביטול/צמצום של יוזמות/צעדים אסטרטגיים שהפריעו למוסקבה, הגברת שת"פ כלכלי עם רוסיה.
- "הדרום הגלובלי", לרבות המזרח התיכון - מהסיבות שפורטו ביחס למערב וגם למען הגברת שיתוף פעולה מדיני/ביטחוני עם מוסקבה תוך דחיקת רגלי המערב.²⁵

השיטות ששימשו את מבצעי התודעה הרוסיים בתקופה הנסקרת היו מגוונות מאוד:

- העברה ישירה של מסרים (כולל איומים) בנושאים מדיניים, צבאיים כלכליים ואחרים, באמצעות ערוצי הידברות/שת"פ רשמיים (גלויים/סמויים).
- ביצוע צעדים צבאיים/כלכליים מרתיעים (צמצום אספקה של משאבי אנרגיה, הטלת חרמות מסחריים וסנקציות אישיות נגד אנשי עסקים קונקרטיים, הגברת נוכחות/פעילות של צבא רוסיה בזירות מסוימות בארצו ומחוצה לה, שיבוש פעילות צבאית מערבית בזירות מסוימות ועוד).

V. KISELIOV AND I. VOROB'IOV, "KONTERRORISTICHESKAIA OPERATSIIA: ANALIZ, UROKI, VYVODY", *OBOZREVATEL' 2*(121)(2000), <https://www.militaryarticle.ru/OBOZREVATEL/2000-OBOZREVATEL/13134-KONTERRORISTICHESKAIA-OPERACIJA-ANALIZ-UROKI-I>; A. STRIZHENKO (ED.), *ZARUBEZHNAIA I ROSSIISKAIA ZHURNALISTIKA: TRANSFORMATSIIA KARTINY MIRA I EE SODERZHANIIA* (BARNUL: ALTAISKII GOSUDARSTVENNYI TEKHNIЧЕСKII UNIVERSITET, 2003), CHAPTER 5, "CHECHENSKII KONFLIKT KAK RAZNOVIDNOST' INFORMatsIONNOI VOINY", http://evartist.narod.ru/text5/86.htm#_FTNREF4

O. SAMORODNII, *DVULIKII "IMPRESSUM": ANATOMIIA MALEN'KOI INFORMatsIONNOI VOINY* (TALLINN: VALI PRESS, 2011), PP. 60-65

המושג "ענן" נועד להדגיש כי בקרב הגורמים שמקדמים את ההשפעה הרוסית, לצד גופי הממסד הרוסי וגופים מקומיים זרים, רשמיים ולא-רשמיים, שקשורים ישירות לאותו ממסד, ישנו רובד "חיצוני", אמורפי מבחינת המבנה שלו (ומכאן הבחירה במושג "ענן"), שמאכלס גורמים פרטיים אקראיים, לרוב זרים. אלה, בדרך כלל, אינם מקיימים כל קשר עם גורמים רשמיים וכל זאת מזדהים עם רוסיה, מטרותיה המוצהרות ומהלכיה בפועל ולכן מפיצים את מסריה ו/או מסנגרים עליה בעולם. במהותה, פעילות החברים "בענן ההשפעה" של הרוסים דומה לזו של פעילי הטרור שמקבלים השראה מארגוני פח"ע גדולים ללא מגע ישיר עמם.

ר' למשל: EDWARD LUCAS, *DECEPTION. SPIES, LIES AND HOW RUSSIA DUPES THE WEST* (LONDON: BLOOMSBURY, 2012), PP. 52-78; THOMAS RID, *ACTIVE MEASURES. THE SECRET HISTORY OF DISINFORMATION & POLITICAL WARFARE* (LONDON: PROFILE BOOKS, 2021), PP. 329-422; SAMADASHVILI, *TAINAIA VOINA*, PP. 21-26, 35-44, 49-52

ר' לדוגמא: STEPHEN BLANK, "RUSSIAN POLICY ON NATO EXPANSION IN THE BALTICS," *WILSON CENTER*, 27 JANUARY 1998, <https://www.wilsoncenter.org/publication/151-ruussian-policy-nato-expansion-the-baltics>; ROBERT M. CUTLER, "RUSSIAN ARMS SALES TO ARMENIA AND THEIR GEOPOLITICAL EFFECTS," *GEOPOLITICAL MONITOR*, 9 SEPTEMBER 2020, <https://www.geopoliticalmonitor.com/ruussian-arms-sales-to-armenia-and-their-geopolitical-effects/>; STEPHANIE OTT, "RUSSIA TIGHTENS CONTROL OVER KYRGYZSTAN," *THE GUARDIAN*, 18 SEPTEMBER 2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/sep/18/ruussia-tightens-control-over-kyrgyzstan>

LESLIE PALT-GUZMAN, "DON'T CRY FOR THE NABUCCO PIPELINE," *REUTERS*, 01 MAY 2014, <https://www.reuters.com/article/idUS232853865520140501>; D. PORTNIKOV, "RUSSIA NO LONGER IS THE ONLY PLAYER IN THE TRANS CAUCASUS, TURKEY'S INFLUENCE IS COMPARABLE," *MEMRI*, 6 JULY 2021, <https://www.memri.org/reports/ruussian-expert-plotnikov-ruussia-no-longer-only-player-trans-caucasus-turkeys-influence>; NATIA SESKURIA, *RUSSIA'S "HYBRID AGGRESSION" AGAINST GEORGIA: THE USE OF LOCAL AND EXTERNAL TOOLS*, CENTER FOR STRATEGIC AND INTERNATIONAL STUDIES (CSIS), 21 SEPTEMBER 2021, <https://www.csis.org/analysis/ruusias-hybrid-aggression-against-georgia-use-local-and-external-tools>; MICHAEL WEISS, "THE BALTIC ELVES TAKING ON PRO-RUSSIAN TROLLS," *DAILY BEAST*, 13 APRIL 2017, <https://www.thedailybeast.com/the-baltic-elves-taking-on-pro-ruussian-trolls>

CZECH COUNTERINTELLIGENCE REPORTS ON RUSSIAN AGENT WITH CLOSE LINKS TO SOME POLITICIANS AND JOURNALISTS," *RADIO PRAGUE INTERNATIONAL*, 17 OCTOBER 2022, <https://english.radio.cz/czech-counterintelligence-reports-ruussian-agent-close-links-some-politicians-and-journalists>; DUAL U.S. / RUSSIAN NATIONAL CHARGED WITH ACTING ILLEGALLY AS A RUSSIAN AGENT IN THE UNITED STATES," DEPARTMENT OF JUSTICE, U.S. ATTORNEY OFFICE, SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK, 8 MARCH 2022, <https://www.justice.gov/usao-sdny/pr/dual-us-ruussian-national-charged-acting-illegally-ruussian-agent-united-states>; KOSOV, "INVESTIGATION"; SAMADASHVILI, *TAINAIA VOINA ROSSII*, PP. 33-34

- קמפיינים בתקשורת הממלכתית הרוסית הפועלת ב-/מול מדינות זרות.
- קמפיינים ברשתות חברתיות (ע"י חשבונות אמיתיים ופיקטיביים, תוך ניצול האלגוריתמים שמגבירים את נראות הפרסומים) לקידום נרטיבים רוסיים (בעיקר הדהוד של הצהרות הגורמים הרוסיים הרשמיים ושיימינג לפוליטיקאים זרים).
- תקיפות סייבר מזיקות לעיצוב התודעה של קהלי יעד זרים שונים; ותקיפות/הונאות סייבר לצורך גנבת מידע ופרסומו.
- גיוס והפעלה של סוכני השפעה חיים, לצד טיפוח "ידידים" בקרב מנהיגים/מעצבי דעת קהל זרים.
- חתרנות באמצעות ארגוני "בני המולדת" (רוסים אתניים וכלל אזרחי בריה"מ לשעבר המזדהים עם רוסיה) והמוסדות של הכנסייה האורתודוקסית הרוסית בעולם, בדגש על שכנותיה של רוסיה והמערב.²⁶

לוחמת התודעה הרוסית בעת מלחמת אוקראינה (2022-2024)

לאחר הפלישה לאוקראינה (פברואר 2022), חרף הכישלון של שלב הפתיחה שלה, מערך ההשפעה הרוסי המשיך במאמציו לפגוע ברוח ההתנגדות של האוקראינים (ההנהגה, הצבא והציבור הכללי) וברצון המערב לסייע להם; ובמקביל פעל לשלול את זכות הקיום של אוקראינה כמדינה עצמאית ולהכפיש את הנהגתה המדינית-פוליטית ואת צבאה בעיני אוכלוסייתה והעולם. יעדי העל הנוספים של המאמץ הרוסי לעיצוב התודעה באוקראינה ובעולם היו: הצדקת מלחמתה של רוסיה ושלילת ההאשמות נגדה בביצוע פשעי מלחמה; הרתעת המערב מהתערבות במלחמה ושיקום/חיזוק התדמית המעצמתית של רוסיה; קידום דה-לגיטימציה של המערב בשטחו ובעולם והצגת מאמציו לבודד את רוסיה בזירה הבינלאומית ככושלים.²⁷

יעדים אלה תורגמו בקביעות לנרטיבים ולמסרים קונקרטיים רבים ואלה קודמו מול זירות/קהלי יעד שונים על-ידי גופים רוסיים רשמיים וכן גורמים לא-מדינתיים שפועלים ברוסיה גופא ומחוצה לה ומזוהים עם המשטר הרוסי. כמו כן, ניכר כי המסרים האינפורמטיביים, שהרוסים ביקשו להטמיע בקהלי היעד שלהם, נתמכו תדיר במהלכים מעשיים, במישורים הצבאי-קניטי, המודיעיני, המדיני, הכלכלי והקיברנטי (למשל, לוו המסרים על עליונות הצבאית-טכנולוגית של הצד הרוסי על-פני הצד האוקראיני על-ידי מתקפות טילים וסייבר; או המסרים שנועדו להרתיע את האירופים מפני אירוח של מתאמנים מצבא אוקראינה על-ידי הפעלת רחפנים בקרבת אתרי האימונים).²⁸

מערך ההשפעה הרוסי לא חווה שינויים מבניים בעת המלחמה. עם הליבה הממסדית שלו נמנים עדיין הנשיא הרוסי ולשכתו, שרי החוץ וההגנה ומשרדיהם, ראשי השירותים המיוחדים ופקודיהם שעוסקים בקידום מהלכי השפעה, גופי הכלכלה והתקשורת הממלכתיים, וכן הפטריארכיה המוסקבאית של הכנסייה האורתודוקסית. סביבם נפרסת רשת הגופים הלא-ממסדיים שקשורים אל גופי הממסד במהודק - גורמי תקשורת ואקדמיה שפועלים מול קהלי חוץ, קבוצות של פצחני מחשב, "חוות הטרולים", הממסדים הדתיים המוסלמי והיהודי, ארגוני בני המולדת הרוסיים בעולם, חברות יחצ"נות זרות העובדות עם הרוסים, ואף ארגוני הפשיעה הרוסיים החודרים למערב בחסות מוסקבה. במעגל החיצוני של המבנה המורכב הזה פועל "הענן" שלו - חוגי הימין/השמאל הקיצוני במערב, בני המולדת שלא נמנים עם ארגונים רשמיים אך מבקשים לעזור למולדתם, תשתיות של פרצני מחשב רוסים/זרים שהתנדבו לסייע לקרמלין, עיתונאים, בלוגרים ואנשי רוח מערביים שנרתמו למשימת הדברור של רוסיה מתוך ההתנגדות לסדר העולמי המושתת על הגמוניה מערבית ועל ערכי המערב ועוד.²⁹

ניכר כי הגורמים שבשלושת רבדי המערך מאוחדים במטרות-העל שלהם (קידום ניצחונה של רוסיה על אוקראינה והמערב, החלשת המערב באופן כללי) ותדיר גם ממלאים אותן משימות (האדרת רוסיה, הונאת האויב בשדה הקרב, הרתעת המערב מהמשך סיועו לאוקראינים ועוד). כמו כן, ניתן לזהות קשרי גומלין בין הגורמים השונים (למשל, בין גופי המודיעין לגופי התקשורת וארגוני הפשיעה; או בין גופי התקשורת לבלוגרים ולפצחנים הזרים). כלומר, לא מדובר באוסף אקראי של שחקנים שונים, כי אם במערכת מגובשת למדי שתהליך הגיבוש שלה והתאמתה לתנאים הצבאיים-מדיניים המשתנים נמשך תוך כדי הלחמה (למשל, על-ידי שילובם היעיל של פרצני המחשב הרוסים שהביעו נכונות לתמוך במולדתם).

טרם ברור האם השילוביות הזאת היא תולדה של פעילות גוף אחד כלשהו בצמרת הממסד הרוסי או שזהו מיזם קולקטיבי של כמה גופים. מה שכן ניתן להסיק במידה רבה של סבירות הוא שהחיבור בין שלושת הרבדים של מערך ההשפעה הרוסי - הממסדי, הלא-

26 להרחבה ר' יעקב פלקוב, לוחמת התודעה הרוסית במלחמה באוקראינה, המכון לחקר המתודולוגיה של המודיעין, מארס 2023, עמ' 64-67.

27 שם, עמ' 47-57.

28 שם, עמ' 62-63, 67-80.

29 שם, עמ' 31-44; <https://www.wsj.com/44-31-WORLD/RUSSIA/WHAT-DID-PUTIN-GAIN-FROM-SITTING-DOWN-WITH-TUCKER-CARLSON-895A2BF8>; MATTHEW LUXMOORE, "WHAT DID PUTIN GAIN FROM SITTING DOWN WITH TUCKER CARLSON?", 9 FEBRUARY 2024, <https://www.wsj.com/44-31-WORLD/RUSSIA/WHAT-DID-PUTIN-GAIN-FROM-SITTING-DOWN-WITH-TUCKER-CARLSON-895A2BF8>.

ממסדי שמסונף לממסד וה"ענני" - מאפשר למערך פריסה גלובלית, גמישות מבצעית (בהיבטים של מציאת פתרונות למשימות המרכז, קצב/מחיר הפעילות, קלות החדירה אל קהלי היעד ועוד), וכן שרידות משופרת למול אתגרי הסביבות המבצעית, האזורית והאסטרטגית.

השיטות שבהן פעל מערך ההשפעה הרוסי מאז פרוץ מלחמת אוקראינה, הן נגד קייב ומדינות המערב שסייעו לה והן מול שאר העולם - היו כבעבר מגוונות מאוד וכללו הפעלה אינטנסיבית, נרחבת ומתואמת של אמצעי השפעה רבים (צבאיים, דיפלומטיים, תקשורתיים, כלכליים, דתיים, קיברנטיים וכו'). בתוך כך, בלטו המאפיינים הבאים של מאמץ התודעה הרוסי:

- איומים מרומזים/בוטים בשימוש בנשק גרעיני נגד אוקראינה וארצות המערב התומכות בה - הן על-ידי בכירי הממשל הרוסי והן בערוצי התקשורת הממלכתית. איומים אלה נועדו, ככל הנראה, להרתעת המערב מהתערבות משמעותית יותר במלחמה, כולל דרך יצירת לחץ פוליטי-חברתי על המנהיגים.³⁰
- חתירת מוסקבה לחילול כאוס חברתי-פוליטי במדינות המערב וב"דרום הגלובלי" על-מנת להפחית את עיסוק המערב בסוגיית אוקראינה ולדחוק את רגליו מזירות עולם שונות. בהקשר זה, בלט: המהלך הרוסי על רקע המהומות של בני המיעוטים בפרס, ביוני 2023, במסגרתו הופעלה תשתית של חשבונות ברשתות החברתיות שיצרה כשליש מכלל ההערות הדיגיטליות (digital commentary) על האירוע, ברוח שתאמה את האינטרסים הרוסיים.³¹
- הירתמות משמעותית מבעבר של הדרג המדיני, הדיפלומטים וארגוני המודיעין הרוסיים למאמץ ההשפעה של ארצם - כולל שיתוף פעולה הדוק יותר של ארגוני המודיעין עם התקשורת הרוסית ועם הגורמים הלא-מדינתיים הפועלים באינטרנט.³²
- המשך המאמץ הרוסי "לרכוש" סוכני השפעה במערב על-ידי קידום שיתופי פעולה כלכליים וקליטת דמויות מפתח מערביות שפרשו לגמלאות (פוליטיקאים, בכירי המשק הכלכלי וכו') בתפקידים יוקרתיים בתאגידים הענק הרוסיים. מחקר מערבי בנושא זה שפורסם בקיץ 2023 הצביע במיוחד על גרמניה כמדינה הנגוע ב"שחיתות אסטרטגית" מסוג זה.³³
- שיפור השילוביות בין מהלכים קינטיים, קיברנטיים ותודעתיים - באה לידי ביטוי, למשל, בעיכוב הנסיגה הרוסית מהעיר האוקראינית ח'רסון עד בחירות האמצע (2022) בארה"ב (זאת, כדי לא להעניק למפלגה הדמוקרטית תמונת ניצחון לפני הבחירות);³⁴ וכן במאמץ הרוסי (2023) לפגוע פיזית ותדמיתית במשק החקלאי האוקראיני - מחסני חיטה מרכזיים שלו הותקפו בטילי שיוט, מערכות המידע שקשורות לייצוא החיטה היו יעד לרוגולות ונוזקות רוסיות, וטענות כוזבות הופצו בעולם, לפיהן אוקראינה והמערב ניצלו את נתיבי הייצוא של החיטה האוקראינית בים השחור "למטרות טרור".³⁵
- תעוזה רבה של מהלכי ההשפעה הרוסיים - אלה כללו תרגילים צבאיים בקרבה מסוכנת למדינות המערב (כולל ארה"ב), ירי אזהרה ליד מטוסים מערביים, הפעלת רחפנים במדינות המערב, פגיעה קיברנטית באתרי האינטרנט של יעדי ממשל, כלכלה ואנרגיה מערביים (כדוגמת מבצעי השחתה/מניעת שירות שביצעה התשתית Killnet), ואף מבצעי חתרנות וחבלה בוטים שביצע המודיעין הרוסי במרחב הסובייטי לשעבר, במערב וב"דרום הגלובלי", נגד יעדים אוקראיניים, מערביים ומקומיים.³⁶
- כושר אלתור גבוה של גורמי ההשפעה הרוסיים שבא לידי ביטוי, למשל, ביכולת לעקוף סנקציות מערביות נגד התקשורת הרוסית על-ידי ניצול פלטפורמות מדיה בזירות לא-מערביות ואף פלטפורמות שוליות במערב, כולל בארה"ב, שבשגרה משמשות את חוגי הימין הקיצוני המקומי.³⁷

30 INTELLIGENCE OUTLOOK 2023, DANISH DEFENSE INTELLIGENCE SERVICE, DECEMBER 2023, P. 25

31 CATHERINE BELTON, "RUSSIA IS WORKING TO SUBVERT FRENCH SUPPORT FOR UKRAINE, DOCUMENTS SHOW," THE WASHINGTON POST, 30 DECEMBER 2023, <https://www.washingtonpost.com/world/2023/12/30/france-russia-interference-far-right/>; MICHAELA RUŽIČKOVÁ, "RUSSIAN BEAR OF INFLUENCE IN SLOVAKIA," WARSAW INSTITUTE, 25 JULY 2023, <https://warwainstitute.org/russian-bear-of-influence-in-slovakia>

32 "BELTON, "RUSSIA IS WORKING"; RUŽIČKOVÁ, "RUSSIAN BEAR OF INFLUENCE"

33 REINHARD BINGENER, "STUDIE SIEHT STRATEGISCHE KORRUPTION IN DEUTSCHLAND," FRANKFURTER ALLGEMEINE, 28 AUGUST 2023, <https://www.faz.net/aktuell/politik/inland/ruussischer-einfluss-in-deutschland-strategische-korruption-durch-den-kreml-19131632.html> העדכנית בגרמניה: <https://www.freiheit.org/de/DEUTSCHLAND/RUSSISCHE-EINFLUSSNAHME-DEUTSCHLAND>, FRIEDRICH NAUMANN STIFTUNG, 5 SEPTEMBER 2023, <https://www.freiheit.org/de/DEUTSCHLAND/RUSSISCHE-EINFLUSSNAHME-DEUTSCHLAND>

34 DUSTIN VOLZ, "RUSSIA TRIED TO WEAKEN DEMOCRATS AHEAD OF 2022 MIDTERM VOTE, U.S. SPY AGENCY SAY," THE WALL STREET JOURNAL, 18 DECEMBER 2023, <https://www.wsj.com/politics/national-security/russia-tried-to-weaken-democrats-ahead-of-2022-midterm-vote-u-s-spy-agencies-say-f7978d09>

35 CLINT WATTS, "RUSSIAN INFLUENCE AND CYBER OPERATIONS ADAPT FOR LONG HAUL AND EXPLOIT WAR FATIGUE," MICROSOFT THREAT ANALYSIS CENTER, 7 DECEMBER 2023, <https://blogs.microsoft.com/on-the-issues/2023/12/07/russia-ukraine-digital-threat-celebrity-cameo-mt>

36 INTELLIGENCE OUTLOOK 2023, DANISH DEFENSE INTELLIGENCE SERVICE, DECEMBER 2023, P. 32; ALEX KIMANI, "RUSSIAN HACKERS TARGET DUTCH LNG TERMINAL," OILPRICE, 25 NOVEMBER 2022, <https://oilprice.com/Energy/Energy-General/Russian-Hackers-Target-Dutch-LNG-Terminal.html>

37 פלנקוב, לוחמת התודעה הרוסית, עמ' 8.

- נכונות הרוסים לחשוף מידע מודיעיני עדכני ורגיש לטובת מהלכי ההשפעה שלהם - זו באה לידי ביטוי בחשיפת תצלומי לוויין עדכניים של האתרים האסטרטגיים במערב שקשורים למלחמה באוקראינה, בפרסום פרטי הדיון הגרמני הרגיש על אספקת טילי טאורוס לאוקראינה, בפרסום המידע שהתקבל במבצעי הסייבר הרוסיים ("operations leak-and-hack"); למשל, על מערכת שליטה ובקרה אמריקאית שבשימוש צבא אוקראינה), וכן בחשיפת מידע רגיש על הלחימה בחזית האוקראינית דרך ערוצי טלגרם אנונימיים שמפעיל המודיעין הרוסי.³⁸
- מאמץ גובר של גורמי השפעה המשרתים את רוסיה, מדינתיים ופרטיים, ליצור ולהפיץ חדשות/מידע כוזב, כולל "זיופים עמוקים" המציגים דמויות שזהות למנהיגים זרים ואירועים בדויים שנראים כאמיניים. מאמץ זה כולל שימוש בכלי בינה מלאכותית (AI), שיוצרת טקסטים, תמונות וסרטוני וידיאו מזויפים, וכן בהתחזות לגורמי תקשורת/אתרי אינטרנט זרים, בדגש על מערביים.³⁹
- קמפיינים גלובליים/זירתיים להפצת תוצרי של מערך ההשפעה הרוסי ולהדהוד הדעות הנוחות לרוסיה שקיימות ממילא (למשל, החששות מפני הפגיעה בכלכלה המערבית בעקבות התמיכה באוקראינה). קמפיינים אלה עושים שימוש נרחב ביותר בפלטפורמות תוכן, ברשתות החברתיות וב"קבלני השפעה" (influencers online; "hire-for-influence" firms). זאת, תוך יצירת "מוקדי הפצה" בזירות עולם שונות הנשענים על פלטפורמות/חשבונות מזויפים ואוטנטיים ומסכנרים את פעולותיהם על-מנת להגביר את אמינות מסריהם.⁴⁰ בהקשר זה, בלט הקמפיין הנרחב המבוסס על הפלטפורמה החברתית X, שכוון נגד גרמניה בדצמבר 2023-ינואר 2024. במסגרתו, כ-50,000 חשבונות פיקטיביים (חלקם יוחסו לבכירים גרמנים) הפיצו כמיליון מסרונים המבקרים את עמדת ברלין הרשמית במלחמת אוקראינה.⁴¹ דוגמא חשובה נוספת: יצירת אתרי אינטרנט "חדשותיים" בארה"ב, בעלי שמות מטעים ("Daily News York New", "Chronicle Chicago", "Chronicle Miami" ועוד), בסוף 2023-ראשית 2024. דיווחיהם ברוח המשרתת את מוסקבה על עניינים פנים-אמריקניים ואחרים (כולל הקשורים ברוסיה ומלחמת אוקראינה) מקבלים הדהוד נרחב באמצעות "מוקדי ההפצה" שמפעילים הרוסים ברשתות החברתיות.⁴²
- חתירת רוסיה להעמקת שיתופי הפעולה הצבאיים-ביטחוניים שלה עם "הדרום הגלובלי". זאת, בערוצים של אספקת אמצעי לחימה ופריסת חברות צבאיות פרטיות (בשניהם נעשה מאמץ לצמצם את השפעתן השלילית של מלחמת אוקראינה ומרדת יבגני פריגוז'ין).⁴³

יודגש, כי מאז פרוץ מלחמת רוסיה-אוקראינה ועד היום לא התקבלו סימנים ל"עייפות מבצעית" של מערך ההשפעה הרוסי. לאורך כל המלחמה המערך פעל במתכונת המתוארת כאן בעוצמה רבה. נראה שזו אף גברה עם הזמן חרף מאמצי הסיכול של המערב וזעזועי הפנים, כדוגמת מות יבגני פריגוז'ין שבעבר נמנה עם נותני החסות המרכזיים של המערך. קונקרטי, לגבי "מפעל הטורלים" של פריגוז'ין טענו גורמים ההערכה המערביים בראשית 2024 כי המשיך להיות פעיל מאוד בתחום של מבצעי ההשפעה המקוונים.⁴⁴

ש.ם. 38

39 DARYNA ANTONYUK, "RUSSIA-LINKED 'DOPPELGÄNGER' SOCIAL MEDIA OPERATION ROLLS ON, REPORT SAYS," *THE RECORD*, 5 DECEMBER 2023, <https://therecord.media/doppelganger-influence-operation-new-activity>; MAGDALENE KARALIS, "THE INFORMATION WAR: RUSSIA-UKRAINE CONFLICT THROUGH THE EYES OF SOCIAL MEDIA," *GEORGETOWN JOURNAL OF INTERNATIONAL AFFAIRS*, 2 FEBRUARY 2024, <https://gija.georgetown.edu/2024/02/02/ruussia-ukraine-through-the-eyes-of-social-media>

BRUCE SCHNEIER, "AI DISINFORMATION IS A THREAT TO ELECTIONS - LEARNING TO SPOT RUSSIAN, CHINESE AND IRANIAN MEDDLING IN OTHER COUNTRIES CAN HELP THE US PREPARE FOR 2024," *THE CONVERSATION*, SEPTEMBER 2023, <https://theconversation.com/ai-disinformation-is-a-threat-to-elections-learning-to-spot-russian-chinese-and-iranian-meddling-in-other-countries-can-help-the-us-prepare-for-2024-214358>; O. ROBINSON, S. SARDARIZADEH AND M. WENDLING, "HOW PRO-RUSSIAN 'YACHT' PROPAGANDA INFLUENCED US DEBATE OVER UKRAINE AID," *BBC*, 20 DECEMBER 2023, <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-67766964>; "THE KREMLIN'S EFFORTS TO COVERTLY SPREAD DISINFORMATION IN LATIN AMERICA," MEDIA NOTE, OFFICE OF THE SPOKESPERSON, U.S. DEPARTMENT OF STATE, 7 NOVEMBER 2023, <https://www.state.gov/the-kremlins-efforts-to-covertly-spread-disinformation-in-latin-america>; "C. WATTS, 'RUSSIAN INFLUENCE' ;DISINFORMATION-IN-LATIN-AMERICA

40 ANTONYUK, "RUSSIA-LINKED; DARYNA ANTONYUK, "RUSSIAN 'INFLUENCE-FOR-HIRE' FIRMS SPREAD PROPAGANDA IN LATIN AMERICA: US STATE DEPARTMENT," *THE RECORD*, 8 NOVEMBER 2023, <https://therecord.media/ruussia-influence-for-hire-firms-latin-america-propaganda-us-state-department>; O. ROBINSON, A. ROBINSON AND S. SARDARIZADEH, "UKRAINE WAR: HOW TIKTOK FAKES PUSHED RUSSIAN LIES TO MILLIONS," *BBC NEWS*, 15 DECEMBER 2023, <https://www.bbc.com/news/world-europe-67687449>; VOLZ, "RUSSIA TRIED TO WEAKEN

KATE CONNOLLY, "GERMANY UNEARTHES PRO-RUSSIA DISINFORMATION CAMPAIGN ON X," *THE GUARDIAN*, 26 JANUARY 2024, <https://www.theguardian.com/world/2024/jan/26/germany-uneathes-pro-ruussia-disinformation-campaign-on-x>

42 STEVEN LEE MYERS, "SPATE OF MOCK NEWS SITES WITH RUSSIAN TIES POP UP IN U.S.," *THE NEW YORK TIMES*, 7 MARCH 2024, <https://www.nytimes.com/2024/03/07/business/media/ruussia-us-news-sites.html>; VOICE OF EUROPE על-ידי גורמי הביטחון INNERMINISTERIUM WARNT VOR EINFLUSS AUS RUSSLAND," *ARD 1 TAGESSCHAU*, 28 MARCH 2024, <https://www.tagesschau.de/ausland/europa/faeser-voice-of-europe-100.html>

43 HANNA NOTTE, OP#58: DANGEROUS DECLINE: RUSSIA'S MILITARY AND SECURITY INFLUENCE IN THE GLOBAL SOUTH AND THE IMPLICATIONS FOR THE UNITED STATES, JAMES MARTIN CENTER FOR NON-PROLIFERATION STUDIES, MIDDLEBURY INSTITUTE FOR INTERNATIONAL STUDIES AT MONTEREY, 17 NOVEMBER 2023, <https://nonproliferation.org/op58-dangerous-decline-ruusias-military-and-security-influence-in-the-global-south-and-the-implications-for-the-united-states>

44 BUNDESINNENMINISTERIUM: KEIN RÜCKGANG BEI RUSSISCHER DESINFORMATION," *ZDF HEUTE*, 29 AUGUST 2023, <https://amp.zdf.de/nachrichten/politik/>; DEUTSCHLAND/RUSSLAND-FAKE-NEWS-KAMPAGNE-DEUTSCHLAND-UKRAINE-KRIEG-100.HTML; DUSTIN VOLZ, "PRIGOZHIN IS DEAD, BUT HIS TROLL FARMS ARE ALIVE AND PEDDLING DISINFORMATION," *THE WALL STREET JOURNAL*, 28 MARCH 2024, <https://www.wsj.com/politics/national-security/watts-ruussian-influence>

אשר ליעילות ההשפעה הרוסית בתקופה הנסקרת, ראוי להעריכה בשני טווחי זמן שונים - הקצר, שעד שנה לאחר הפלישה הרוסית לאוקראינה, והארוך שמעל שנה. בטווח הזמן הקצר, מערך ההשפעה הרוסי כשל במאמציו "לפרמט מחדש" את האויב האוקראיני (הנהגה, צבא וחברה) ואת דעת המנהיגים והציבור במערב (בייחוד במדינות הדוברות אנגלית ובמדינות הים הבלטי). לא היה ביכולתו לסייע למוסקבה לקדם את סיומו המהיר של העימות בתנאים שהיו נוחים לה. עם זאת, כבר בשנת המלחמה הראשונה הופיעו הסימנים לכך שמהלכי ההשפעה הרוסית מתחילים לשאת פירות. במערב (הונגריה, בולגריה, סלובקיה, יוון, איטליה, אוסטריה ומזרח גרמניה) הם יצרו "מרחבי הצלחה תודעתית" שבהם האליטות הפוליטיות-כלכליות והציבור הכללי החלו מביעים תמיכה ברוסיה ומטרתיה במלחמתה נגד אוקראינה.⁴⁵

בעולם הלא-מערבי הצלחתו של מאמץ ההשפעה הרוסי הצטיירה אז כרבה אף יותר. מרבית המדינות שם, בין אם הן תמכו במוסקבה או דבקו בעמדה ניטרלית כלפי המלחמה, המשיכו ואף הרחיבו את השיתוף פעולה הכלכלי שלהן עם הרוסים. זאת, חרף הסנקציות המערביות נגד רוסיה. בבסיס ההתנהגות הזאת נמצאה התערובת של שיקולים "אנוכיים" (שימור משטרים מקומיים על-ידי רכש משאבי האנרגיה, המזון והתוצרת הצבאית של רוסיה במחיר מוזל) והיחס השלילי, לרוב, למערב הזר מהבחינות התרבותית והערכית. הרוסים "רכבו" בהצלחה על המניעים האלה, תוך שהם מזכירים ל"דרום הגלובלי" גם את פשעי המערב בעידן האימפריאליסטי.⁴⁶

בטווח הזמן הארוך, מערך ההשפעה הרוסי הציג הישגים נאים באוקראינה, במערב וב"דרום הגלובלי". באוקראינה עלה בידו למנף שורה של התפתחויות צבאיות, מדיניות, פוליטיות, כלכליות וחברתיות (בראשן כישלון המתקפה האוקראינית ב-2023, התממהות המערב בהמשך הסיוע הצבאי/הכלכלי לקייב, שסעים בצמרת האוקראינית ופרשיות שחיתות במוסדות השלטון שם) לערעור הלכידות החברתית ואמון הציבור בשלטון ובתמיכת המערב, כמו גם לירידת רצון הציבור להתגייס בהמוניו לצבא אוקראינה.⁴⁷

במערב - הרוסים אמנם לא מנעו את הצטרפותן של פינלנד ושוודיה אל נאט"ו ואת צעדי הגיבוי המגוונים של הברית והאיחוד האירופי לקייב; אך בה בעת הם תרמו רבות לירידת התמיכה הציבורית בהמשך המלחמה באוקראינה, לעליית מפלס העוינות כלפי הפליטים האוקראינים, להגברת מגמת הבדלנות במדינות שונות, כמו גם להרהורים בקרב מקבלי ההחלטות ונבחרי הציבור במערב לגבי פורמט היחסים עם קייב, בהקשרים של המשך התמיכה בלחימה וחברותה העתידית של אוקראינה ב-נאט"ו ובאיחוד האירופי.⁴⁸ תודגש במיוחד הזיקה בין חדשות הכזב על התנהגותו הפיניסית המופקרת של הנשיא זלנסקי בעת המלחמה (סיפור היאכטות שכביכול רכש בעשרות מיליוני דולרים) לטענות שעלו בקונגרס האמריקני בדבר היותה של צמרת השלטון האוקראיני מושחתת והצורך לבלום מסיבה זו סיוע כלכלי וצבאי לקייב.⁴⁹ כן יודגש, כי לקראת הבחירות לפרלמנט האירופי (יוני 2024) והבחירות לחלק מהרשויות המקומיות בגרמניה (ספטמבר 2024) הזהירו גורמי הביטחון ונציגי הממשלה בברלין מפני סכנה ברורה וגבוהה של התערבות רוסית במישור התודעתי.⁵⁰

בזירת "הדרום הגלובלי" - הרוסים שיווקו בהצלחה רבה את הנרטיב שלהם של "מלחמה צודקת נגד ניא-קולוניאליזם מערבי", הגבירו את נוכחותם והשפעתם ביבשת אפריקה, ויחד עם הסינים הרחיבו את שורות הארגון BRICS לשיתוף פעולה בין הכלכלות המתעוררות.⁵¹ זאת ועוד, במדינות מרכז אסיה ודרום קווקז, שבעבר נכללו בבריה"מ, הצליחו הרוסים לבלום ביטויי תמיכה, ממסדית

45 פלקוב, לוחמת התודעה הרוסית, עמ' 81-92.

46 שם.

47 KARALIS, "THE INFORMATION WAR"; YULIYA TALMAZAN AND DARYNA MAYER, "AS ITS COUNTEROFFENSIVE FIZZLES, UKRAINE BATTLES ITSELF, RUSSIA AND A SHIFT IN THE WORLD'S ATTENTION," *NBC NEWS*, 3 DECEMBER 2023, <https://www.nbcnews.com/news/world/ukraine-counteroffensive-russia-israel-hamas-war-winter-rcna126483>; MIKHAIL SALENKOV, "COMPASSION FATIGUE: IS THE WEST TIRED OF WAR?," *EURONEWS*, 23 OCTOBER 2023, <https://www.euronews.com/2023/10/23/compassion-fatigue-is-the-west-tired-of-war>.

48 BELTON, "RUSSIA IS WORKING"; RUŽIČKOVÁ, "RUSSIAN BEAR OF INFLUENCE"; M. F. SARRATS, "FEAR AND FATIGUE: WHY ANTI-MIGRANT SENTIMENT IN EUROPE HELPS RUSSIA," *EUROPEAN COUNCIL ON FOREIGN RELATIONS*, 22 JANUARY 2024, <https://ecfr.eu/article/fear-and-fatigue-why-anti-migrant-sentiment-in-europe-helps-russia/>; D. VOLZ, "RUSSIA TRIED TO WEAKEN DEMOCRATS

49 "ROBINSON, SARDARIZADEH AND WENDLING, "HOW PRO-RUSSIAN 'YACHT' PROPAGANDA

50 JANOSCH DELCKER, "DEUTSCHLAND WAPPNET SICH GEGEN RUSSISCHE EINFLUSSNAHME," *DEUTSCHE WELLE*, MARCH 28, 2024, <https://www.dw.com/de/hybride-kriegsf%C3%BChrung-deutschland-wappnet-sich-gegen-russische-einflussnahme/a-68677715> "INNERMINISTERIUM WARNT

51 ענת הוכברג-מרום, "סדר עולמי חדש: האיום של חמש הכלכלות המתעוררות", מעריב, 24 באפריל 2023, <https://www.maariv.co.il/journalists/>; ARTICLE-1002071; MOHAMED ELDOH, "THE GEOPOLITICS OF RUSSIA'S FORAY INTO WEST AFRICA," *GEOPOLITICAL MONITOR*, 10 AUGUST 2023, <https://www.geopoliticalmonitor.com/the-geopolitics-of-russias-foray-into-west-africa/>; DOUGLAS FARAH AND ROMÁN D. ORTIZ, "RUSSIAN INFLUENCE CAMPAIGNS IN LATIN AMERICA," *UNITED STATES INSTITUTE OF PEACE*, 17 OCTOBER 2023, <https://www.usip.org/publications/2023/10/russian-influence-campaigns-in-latin-america>; TODD PRINCE, "RUSSIA IN AFRICA: COUPS, ANTI-WESTERN MESSAGING OFFSET SETBACKS FROM UKRAINE WAR, PRIGOZHIN'S DEMISE," *RADIO FREE EUROPE AND RADIO LIBERTY*, 27 DECEMBER 2023, <https://www.rferl.org/a/ruussia-afrika-wagner-prigozhin-ukraine-war-putin/32749091.html>.

וציבורית, באוקראינה.⁵² הודות לכל אלה, עלה בידי מוסקבה לנטרל במידה ניכרת את השפעת הסנקציות המערביות עליה, מה שבתורו תורגם להרגעת הציבור ברוסיה גופא ולהמשך התמיכה במלחמה על-ידו, כמו גם לחיזוק העמידות של הצבא הרוסי בחזית.⁵³

יהודים וישראל בלוחמת התודעה הרוסית מאז פרוץ מלחמת אוקראינה

לאורך כל תקופת שלטונו של פוטין, ראשי הקהילה היהודית ברוסיה המקורבים לקרמלין (כולל בעלי אזרחות ישראלית) שימשו ערוץ להעברת מסרים למערב ולישראל, בנושאים מדיניים וכלכליים. לאחר פרוץ מלחמת אוקראינה, למראית עין, אנשים אלה שמרו על פרופיל נמוך - כנראה, על-מנת לא להרגיז את השלטון, אך גם לא לקלקל יחסים עם שותפיהם במערב ובארץ.⁵⁴ בפועל, בערוצי התקשורת שלהם עם המוסדות היהודיים הדתיים שמחוץ לרוסיה עברו מסרים שהיטיבו עם הקרמלין וכנראה נועדו לחזק את הדרישה הפנימית הגוברת במערב לסיום המהיר של המלחמה ללא שחרור השטחים האוקראיניים שנפלו בידי הרוסים.⁵⁵

אשר לישראל, מסורתית, לרוסים אינטרס גבוה בדיאלוג (ולעתים אף שיתוף פעולה) אסטרטגי עמה והוא אף גבר לאחר פרוץ המלחמה באוקראינה (בתקופת "חרבות ברזל" זה משתנה - ר' בהמשך). תחומי הליבה, שבהם מוסקבה ביקשה לעצב את עמדת ירושלים אחרי פברואר 2022, הם: העמדה הישראלית הרשמית ביחס למלחמת אוקראינה, בדגש על הסוגיות של אספקת אמצעי לחימה ישראלי לצד האוקראיני, והצטרפות ישראל לסנקציות הכלכליות שהטיל המערב על רוסיה.⁵⁶

העברת מסרי השלטון הרוסי להנהגה ולציבור בארץ התקיימה בכמה ערוצים במקביל - החל מהמגעים המדיניים ומאמץ התעמולה של השגרירות הרוסית בתל אביב וכלה בפעילותם הפיזית והמקוונת של בני המולדת הרוסים החיים בארץ, ראיונותיו של יעקב קדמי ואיתותים אפשריים מ"יהודי החצר" של פוטין. בתוך כך, יודגשו איתותי אזהרה שמוסקבה שלחה מדי פעם להנהגה הישראלית בדמותן של תגובות חריגות (כולל ירי טילי נ"מ) על פעילות חיל האוויר הישראלי בשמי סוריה, תקיפות סייבר נגד מטרות סמליות כמו אתר האינטרנט של הכנסת, ואיומים על פעילות הסוכנות היהודית ברוסיה.⁵⁷

כמו כן, לאחר פרוץ המלחמה באוקראינה הרוסים הקימו מספר אתרים שמתחזים לאתרי "מאקו" ו"ליברל", בהם פרסמו כתבות נגד אוקראינה וטענו כי הגיבוי שישראל מעניקה למדינה זו פוגע בישראל.⁵⁸

לאחר המתקפה של 7- באוקטובר 2023, המשטר הרוסי החליט, כנראה, כי האינטרס שלו למנוף את המלחמה הישראלית-ערבית החדשה לקידום מטרות-העל הרוסיות באוקראינה, במערב וב"דרום הגלובלי" (כולל המזרח התיכון) עולה על האינטרס שבשימור היחסים התקינים עם ירושלים. גורמי ההשפעה הרוסיים (רשמיים ואחרים) פתחו מיד במאמץ במישורים/מאפיינים הבאים:

- מול אוקראינה - הרוסים ביקשו להעצים פגיעה במורל ההנהגה, הצבא והעם על-ידי קידום הטענה בדבר ההעדפה, כביכול, של וושינגטון את ישראל על-פני אוקראינה בהיבטי תמיכה מדינית וסיוע צבאי. בהקשר זה אף פורסם כי המתנדבים המערביים ששירתו קודם באוקראינה הועברו לחזית הישראלית-חמאסית.⁵⁹
- מול המערב - נעשה מאמץ למנוף את המלחמה בישראל הן להמשך הפגיעה בתדמית אוקראינה והן לערעור המצב החברתי-פוליטי במערב עצמו לשם החלשת עיסוקו/תמיכתו באוקראינה. בהקשר זה, יוזכרו: הטענות שהפצה רוסיה בדבר השימוש שכביכול עשה/עושה החמאס בנשק מערבי שסופק לאוקראינה וזלג משם לשוק השחור של אמצעי לחימה או נמכר ישירות למזרח התיכון; פרשת הסימון של בתי/מוסדות היהודים בצרפת במגני דוד: אלה צוירו על-ידי אזרחי מולדובה, שהופעלו על-ידי

STEFAN HEDLUND, "GEORGIA'S DIVIDE BETWEEN RUSSIA AND THE WEST," *GIS REPORTS*, 29 JUNE 2023, <https://www.gisreportsonline.com/r/georgia-russia-west/>; "KIEV I ASTANA ZAMOROZILI OTNOSHENIIA," *ORDA NEWS*, 2 FEBRUARY 2023, <https://www.youtube.com/watch?v=HKKB5--HmNg>

ANNE. O. KRUEGER, "WHY THE RUSSIA SANCTIONS ARE FAILING?," *PROJECT SYNDICATE*, 18 JANUARY 2024, <https://www.project-syndicate.org/commentary/how-russia-circumvented-western-sanctions-by-anne-o-krueger-2024-01>; JOHN. V. C. NYE, "RUSSIA IS SHRUGGING OFF SANCTIONS," *FOREIGN POLICY*, 13 NOVEMBER 2023, <https://foreignpolicy.com/2023/11/13/russia-sanctions-evasion-oil-revenue-ukraine-war>

ARYEH EHRLICH, "WALKING A TIGHTROPE," *MISHPACHA*, 28 SEPTEMBER 2022, <https://mishpacha.com/walking-a-tightrope>

ר' למשל: ניסן צור, "הרב לור ביקש - פוטין לא תקף את ה"מעוז" של חסידי חב"ד", ערוץ 7, 21 נובמבר 2022, <https://www.inn.co.il/news/583663>

לפרוט ר': פלקוב, *לוחמת התודעה הרוסית*, נספח א', עמ' 93-107.

שם.

"סייבר רוס, לוחמה היברידית ו'חרבות ברזל'", פורס מז'ור, 20 בדצמבר 2023, <https://f-m.co.il/blog>

BELTON, "RUSSIA IS WORKING"; MARIA DEUTSCHER, "MICROSOFT: RUSSIAN DISINFORMATION CAMPAIGN USED CELEBRITY VIDEOS BOUGHT VIA CAMEO," *SILICON ANGLE*, 07 DECEMBER 2023, <https://siliconangle.com/2023/12/07/microsoft-russian-disinformation-campaign-used-celebrity-videos-bought-via-cameo/>; MARIA SHAMRAI, "HOW RUSSIA USES THE ISRAEL-GAZA CRISIS IN ITS DISINFORMATION CAMPAIGN AGAINST THE WEST," *INTERNATIONAL CENTER FOR COUNTERTERRORISM (ICCT)*, HAGUE, 8 DECEMBER 2023, <https://www.icct.nl/publication/how-russia-uses-israel-gaza-crisis-its-disinformation-campaign-against-west>; WATTS, "RUSSIAN INFLUENCE

- אדם דובר רוסית, וקיבלו חשיפה גלובלית באמצעות התשתית Storm-1099 המזוהה עם רוסיה.⁶⁰
- מול "הדרום הגלובלי" - הרוסים פעלו לצייר את המלחמה במזרח תיכון כחלק ממלחמתם הגלובלית במערב ואגב כך למצב את עצמם כמגני הפלסטינים בפרט והמוסלמים/עמי "הדרום הגלובלי" בכלל. הביטויים לפעילות זו הם: שימוש ברטוריקה אנטי-ישראלית/אנטישמית בוטה; אירוח מופגן של משלחת חמאס בראשות סגן ראש הלשכה המדינית אבו-מרזוק; הדהוד מסרי תעמולה חמאסיים באמצעות אלפי חשבונות מזויפים ברשתות החברתיות; מינוף תגובת המערב לאבדות הפלסטינים בעזה לחיזוק טענתם בדבר היחס המפלה/המזלזל כביכול של המערב כלפי עמי "הדרום הגלובלי" לעומת היחס האוהד שלו כלפי "האוקראינים הלבנים".⁶¹ בתוך כך, הרוסים עשו שימוש בחדשות/מידע כזב, כולל "זיופים עמוקים", שיוחסו לדובר צה"ל ולאחר חדשות ישראליות של וואלה!⁶² בה בעת, במגעים עם אמצעי התקשורת מה"דרום הגלובלי", מוסקבה דאגה להדגיש את מעמדה המעצמתי אותו היא מנצלת, כביכול, ל"הרגעת המצב במזרח תיכון".⁶³
- מול ישראל - הרוסים שאפו להגביל את חופש פעילותה בזירות הלחימה בדרום ובצפון. לשם כך, הם הפעילו את שלל אמצעי ההשפעה המסורתיים שלהם: החל במגעים ישירים בין מנהיגים ופעילות דיפלומטית בארץ, ברוסיה ובמוסדות הבינלאומיים, וכלה בפרסומי התקשורת הרוסית הרשמית וצעדי הרתעה בגבול הסורי-ישראלי. מה שהיה שונה הפעם הוא נכונות מוסקבה ליצור מצבי משבר ביחסי שתי המדינות (למשל, יזום נזיפה מתוקשרת לשגרירות ישראל החדשה ברוסיה) ועוצמת הביקורת שמתחה על ישראל באו"ם ובערוצי התקשורת הממלכתיים. ביקורת זו שחזרה את הרטוריקה האנטי-ישראלית של רוסיה הסובייטית ובין השאר שללה את עצם זכותה של ישראל להגן על עצמה בשל היותה "כובשת".⁶⁴ כן בלט ניסיון הרוסים להגביר מתיחות בחברה הישראלית בנושא החטופים על-ידי התחזות לאתר "ליברל".⁶⁵

בתקופה הנדונה גם מבצעי הסייבר הרוסים בשטח ישראל גברו בעודם ממלאים, כנראה, שתי פונקציות מרכזיות: הפגנת סולידריות פעילה עם הפלסטינים ועיבוי מערך הלחצים על ישראל. בתוך כך, דווח בגלוי כי תשתיות התקיפה המזוהות עם רוסיה, "Anonymous Sudan" ו-"KillNet", הצטרפו למערכה הקיברנטית נגד ישראל, כאשר הן משתפות פעולה עם תשתיות דומות מהעולם המוסלמי, כולל פלסטיניות. בין היעדים שתקפו היה אתר האינטרנט של העיתון ג'רוזלם פוסט שהושבת לשעות ארוכות.⁶⁶

זאת ועוד, לפי הגורמים במערב שמתמחים בחשיפה וניתוח של מבצעי השפעה רוסיים, ישראל נמנית עם המדינות שבהן הרוסים מתמימים את תשתיותיהם המשתתפות במבצעי תודעה גלובליים (כלומר, מסוות אותן כמקומיות). כך, בדצמבר 2023 נחשפה רשת השפעה רוסית בינלאומית מבוססת טיקטוק אשר אלפי חשבונותיה הפיקטיביים היו רשומים באוקראינה, גרמניה, צרפת, פולין וישראל.⁶⁷

תגובת המערב ללוחמת התודעה הרוסית בתקופה שלפני מלחמת אוקראינה ובמהלכה

ניכר כי המערב מנהל נגד מתקפת התודעה הרוסית קרב מגננה. קרי, היוזמה נמצאת דרך קבע בידי מוסקבה. מאפייניה המרכזיים של תגובת המערב הם:

- הקמת מסגרות ייעודיות רשמיות (במועצת אירופה, בפיקוד נאט"ו ובמדינות מערב אחדות) שתפקידה הן: לייעץ למוסדות

60 שם.

61 נשיא מיקרוסופט: 'רוסיה מפיצה ברשת קמפיין של שקרים על המלחמה בעזה', וואלה!, 11 בנובמבר 2023, https://news.walla.co.il/item/3621849?utm_source=MILAN_CZERNY,%20ISRAEL%20AND%20RUSSIA:%20THE%20END%20OF%20A%20FRIENDSHIP?utm_medium=social&utm_campaign=ISRAELI%20PALESTINIAN%20TENSIONS; SOURCE; MILAN CZERNY, "ISRAEL AND RUSSIA: THE END OF A FRIENDSHIP?", *CARNEGIE ENDOWMENT FOR INTERNATIONAL PEACE*, 21 NOVEMBER 2023, <https://carnegieendowment.org/politika/91073/MIROVALEV,%20AS%20GAZA%20REELS,%20UKRAINE%20WAR%20FEELS%20SUDDENLY%20DISTANT%20IN%20GLOBAL%20SOUTH%20NATIONS>; ALJAZEERA, 12 DECEMBER 2023, <https://www.aljazeera.com/news/2023/12/12/global-south-gaza-ukraine>; SHAMRAI, "HOW RUSSIA USES THE ISRAEL-GAZA CRISIS".

62 עומר בן יעקב, "מבצע השפעה רוסית נגד ישראל מפעיל דיפ-פייק צה"ל ומזייף את אתר וואלה!", הארץ, 21 בנובמבר 2023, <https://www.haaretz.co.il/news/2023-11-21/ty-article/.premium/0000018b-eca1-d6b8-8a5b-ecb38280000>.

63 ר' למשל: רפאל קאהאן, "לצד חמאס: רוסיה מכפישה את ישראל ברשת", *ynet*, 16 באוקטובר 2023, <https://www.ynet.co.il/digital/technews/article/rkbb003cwa;elena%20teslova,%20RUSSIA%20IN%20CONTACT%20WITH%20INFLUENTIAL%20PLAYERS%20TO%20EASE%20ISRAELI-PALESTINIAN%20TENSIONS>; ANADOLU, 30 NOVEMBER 2023, <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/ruussia-in-contact-with-influential-players-to-ease-israeli-palestinian-tensions/3068078>.

64 שירית אביטן כהן, "למרות תמיכתה בחמאס: בישראל ישמרו על הקשר עם רוסיה", *ישראל היום*, 22 בינואר 2024, <https://www.israelhayom.co.il/news/geopolitics/article/15145452;czerny,%20ISRAEL%20AND%20RUSSIA>; "RUSSIA TO SUMMON ISRAELI AMBASSADOR FOR ACCUSING KREMLIN OF STANDING WITH HAMAS, DOWNPLAYING HOLOCAUST," *HAARETZ*, 5 FEBRUARY 2024, <https://www.haaretz.com/israel-news/2024-02-05/ty-article/ruussia-to-summon-israeli-ambassador-over-unacceptable-comments/0000018d-7850-d06e-a98d-fc720cd30000>.

65 "סייבר רוסית, לוחמה היברידית ו'חרבות ברזל'", *פורס מז'ור*, 20 בדצמבר 2023, <https://f-m.co.il/blog>.

66 רפאל קאהאן, "על רקע המלחמה: האקרים רוסים, מוסלמים ופלסטינים תוקפים את ישראל", *ynet*, 10 באוקטובר 2023, <https://www.ynet.co.il/digital/technews/article/bjuczkwwp>.

67 "ROBINSON, ROBINSON AND SARDARIZADEH, 'UKRAINE WAR

הבינלאומיים/הלאומיים הרלוונטיים בסוגיות שקשורות להגנה על חופש העיתונות/המידע; לזהות נרטיבים מרכזיים במבצעי תודעה זרים (רוסיים, סיניים, איראניים ועוד) ולגבש/להשמיש בהתאם מתווי הסברה וטיפול מניעת/סיכולי אחר (למשל, מחיקת תכנים עוינים) עבור מוסדות המדינה המותקפת ואוכלוסייתה הכללית. דוגמה בולטת למוסד לאומי הפועל בתחום זה הוא המרכז למאבק בטרור ובאיומים היברידיים (Threats Hybrid and Terrorism Against Center) של צ'כיה. גוף זה כפוף למשרד הפנים של ארצו ונחשב למעריך ולמנחה הלאומי בתחום המניעה והסיכול של מבצעי תודעה עוינים זרים.⁶⁸

• ניהול שיח פתוח ואינטנסיבי, ברמות הבינלאומית והלאומית, בין הגורמים הרלוונטיים בממסד ובאקדמיה (אוניברסיטאות/מכוני מחקר) סביב תפיסת מערכת התודעה הרוסית, מאפייניה בפועל בהקשרים שונים ודרכים רצויות להתמודדות אתה. זה כולל זיהוי "פרצות" בחקיקה המערבית הרלוונטית ו"נקודות תורפה" בגופי הממסד ובחברות האזרחיות שאותם תוקפים הרוסים. בין ביטוייה הבולטים של מגמת הגברת השיח בתחום - הקמת "מערכת התרעה מהירה" (System Alert Rapid) בחסות מועצת אירופה. תפקידיה הם שיתוף מידע/חשדות בין המדינות החברות בדבר מבצעי תודעה עוינים בשטח היבשת וגיוש/יישום של מענים משותפים.⁶⁹

• ניהול מבצעי מניעה, חשיפה וסיכול מול מבצעי התודעה הרוסיים. זאת, כמאמץ משולב של גורמי המקצוע הרלוונטיים (כולל שירותי ביטחון רשמיים) במגזרים הציבורי והפרטי. יצוין גם סיוע פעיל לאוקראינה ולשותפות אסטרטגיות אחרות בתחום זה (בדגש על תחום הסייבר). בין הביטויים הבולטים לפעילות המערב במישור זה - סילוק ערוצי הטלוויזיה הרוסית (משרדים, כתבים, שידורי לוויין) משטח אירופה וארה"ב לאחר התקיפה הרוסית באוקראינה.⁷⁰

• הסברה אינטנסיבית על דרכי הפעולה של ההשפעה הרוסית ופרסום רחב של תוצאות המבצעים המערביים שנועדו למנוע, לחשוף ולסכל את מבצעי התודעה הרוסיים. זאת, לצורך הגברת הערנות (awareness) בקרב הפקידות והציבור הכללי כלפי האיום של מבצעי תודעה זרים עוינים.⁷¹

ארה"ב מצטיירת ככוח המוביל במאבק הגלובלי באיום ההשפעה הרוסית. בשנים 2017-2022, היא השקיעה בתחום זה מעל מיליארד דולר. חלק ניכר מהסכום הזה עבר כסיוע למדינות אירופה חלשות (מולדובה, בוסניה-הרצגובינה, צפון מקדוניה, רומניה, סרביה, קוסובו ועוד) שאינן מסוגלות לממן בעצמן את בלימת ההשפעה הרוסית הגוברת בשטח.⁷² כמו כן, ארה"ב נוהגת להטיל סנקציות פרטניות על גופים/אישים זרים (פוליטיקאים, משפיענים, אנשי עסקים וכו') שזוהו כמעורבים באופן פעיל במהלכי ההשפעה הרוסיים.⁷³

סיכום ומסקנות

עד התפרקותה של ברית המועצות ב-1991 דגלו הדרגים המדיני והמודיעיני-ביטחוני שלה בתפיסה לפיה ארצם מצויה במערכה חשאית עולמית מתמדת נגד המערב. במסגרתה, גופי הבין הסובייטיים שאפו להשיג עליונות תודעתית על האויב על-מנת לפרק את בריתותיו האסטרטגיות ולהנחיל בקרב מנהיגיו והציבורים הרחבים בארצותיו השקפות שתשרתנה את אינטרסיה של מוסקבה.

תפיסת המערכה החשאית שאינה מוגבלת במרחב ובזמן אומצה על-ידי רוסיה הפוסט-קומוניסטית. על בסיסה, פיתחו הרוסים אמונה כי לוחמת התודעה מהווה תחום נפרד של עימותים בין-מדינתיים, "קרים" ו"חמים", ובאמצעות "נשק המידע" המופעל בו ניתן לעצב התנהגויות של מנהיגים, צבאות ואוכלוסיות עוינים, ייתכן אף ביעילות שתעלה על זו של האמצעים הקינטיים הקלאסיים.

אמונה זו, שהשפעתה ניכרת בתפיסת מדיניות החוץ של הפדרציה הרוסית ובדוקטרינה הצבאית שלה, קיבלה משנה תוקף בתקופת המלחמה באוקראינה. על רקע הביצועים הלא-מזהירים של צבא רוסיה הסדיר בשדות המערכה הקינטיים מחד גיסא והצלחות התעמולה הרוסית במדינות "הדרום הגלובלי" ובקרב הגורמים האנטי-אמריקאיים והאנטי-ליברליים במערב מאידך גיסא, המומחים

68 COUNTERING RUSSIAN INFLUENCE IN EUROPE AND EURASIA ACT OF 2017, THE SENATE OF THE UNITED STATES, 115TH CONGRESS (2017-2018), <https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/counter%20russian%20influence.pdf>; COUNTERING RUSSIAN INFLUENCE IN THE UK, HOUSE OF COMMONS LIBRARY, UK PARLIAMENT, 01 APRIL 2022, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9472/>; TODD. C. HELMUS AND MARTA KEEP, A COMPENDIUM OF RECOMMENDATIONS FOR COUNTERING RUSSIAN AND OTHER STATE-SPONSORED PROPAGANDA, RAND CORPORATION, 2021, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA894-1.html; JOSEPH. W. ROBBINS, "COUNTERING RUSSIAN DISINFORMATION," CENTER FOR STRATEGIC AND INTERNATIONAL STUDIES (CSIS) (2020), PP. 32-39, <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep26533.8.pdf>

69 שם.

70 שם.

71 שם.

72 SASA DRAGOJLO, "US SPENT 621 MILLION DOLLARS TACKLING RUSSIAN INFLUENCE IN BALKANS, CEE, V4," BALKAN INSIGHT, 22 DECEMBER 2022, <https://balkaninsight.com/2022/12/22/us-spent-621-million-dollars-tackling-russian-influence-in-balkans-CEE-V4>

73 MATTHEW MILLER, "COUNTERING CORRUPTION AND RUSSIAN MALIGN INFLUENCE IN THE WESTERN BALKANS," PRESS STATEMENT, U.S. DEPARTMENT OF STATE, 16 NOVEMBER 2023, <https://www.state.gov/countering-corruption-and-russian-malign-influence-in-the-western-balkans-2>

הרוסים בתחום של לוחמת התודעה שבו והדגישו כי לצד העימות "המוגבל" במדינה השכנה ארצם מנהלת מערכת תודעה חוצה יבשות והיא שתקבע את עתיד העימות הרוסי-אוקראיני, כמו גם את עתידה של רוסיה עצמה ושל העולם כולו.

בהתאם לכך, מאז פרוץ מלחמת אוקראינה מוסקבה טיפחה מערך השפעה גלובלי שפועל במרחב ובעוז ואינו מראה סימני שחיקה גם בפתח השנה השלישית למלחמה. עם הליבה הממסדית שלו נמנים הנשיא הרוסי ולשכתו, שרי החוץ וההגנה ומשרדיהם, ראשי השירותים המיוחדים ופקודיהם שעוסקים בקידום מהלכי השפעה, גופי הכלכלה והתקשורת הממלכתיים, וכן הפטריארכיה המוסקבאית של הכנסייה האורתודוקסית. סביבם נפרסת רשת גופים רוסיים לא-ממסדיים שקשורים אל גופי הממסד במהודק וכן "הענף" של גורמים זרים שמסייעים לרוסיה מתוך התנגדות לסדר העולמי המושתת על ערכי המערב.

יעילות המערך הזה עלתה בשנתה השנייה של מלחמת אוקראינה. באוקראינה עלה בידו לערער לכידות חברתית ואמון הציבור בשלטון ובתמיכת המערב; במערב הוא תרם רבות לירידת התמיכה הציבורית בהמשך המלחמה באוקראינה, לעליית מפלס העוינות כלפי הפליטים האוקראינים, להגברת מגמת הבדלנות במדינות שונות, כמו גם להרהורים בקרב מקבלי ההחלטות ונבחרי הציבור לגבי הפורמט הרצוי של היחסים עם קייב; לבסוף, ב"דרום הגלובלי" הרוסים שיווקו בהצלחה את נרטיב "המלחמה הצודקת נגד ניא-קולוניאליזם מערבי", השתיקו קולות שביקרו אותם בקווקז ובמרכז אסיה, הגבירו את נוכחותם והשפעתם ביבשת אפריקה, השיגו את הרחבתו של הארגון BRICS, וכן שחקו במידה ניכרת את השפעת הסנקציות הכלכליות שהפעיל נגדם המערב, על כל המשתמע מכך לגבי יכולתם להמשיך ולהילחם באוקראינה.

בתוך כך, מאז פרוץ מלחמת אוקראינה, וביתר שאת אחרי מתקפת ה-7 באוקטובר 2023, מערך ההשפעה הרוסי על מרכיבי ושיטותיו פועל באינטנסיביות גוברת ב-/מול ישראל. זאת, כדי להניא מתמיכה מדינית וצבאית בקייב, לאלצה לבצע מהלכים מדיניים וצבאיים שישרתו את האינטרסים הרוסיים בזירת המזרח התיכון, וכן לתחזק/להגביר את המשבר החברתי-פוליטי הפנימי בה ואת המתרחקות בינה לבין סביבתה על-מנת להסיט את עיני המערב ואת משאביו מאוקראינה ומרוסיה עצמה.

במקביל, מערך ההשפעה הרוסי בעולם עושה שימוש נרחב בנושאים הישראלי והיהודי על-מנת לשדרג את הישגיו באוקראינה, במערב וב"דרום הגלובלי". בהקשר האוקראיני, הרוסים מינפו את תמיכת ארה"ב בישראל כדי לשכנוע אוקראינים כי התמיכה האמריקנית בהם ירדה "על חשבון היהודים". במערב, נעשה מאמץ לצייר את אוקראינה כמדינה מושחתת שמוכרת אמצעי לחימה מערביים לחמאס וכן לעודד שנאת ישראל והיהודים כדי לטפח אנדרלמוסיה חברתית-פוליטית במדינות הגוש המובילות. לבסוף, "בדרום הגלובלי" הרוסים פעלו לתרגם את תמיכת המערב בישראל ואת ביקורתה החריפה של מוסקבה נגד ירושלים להמשך הפגיעה בתדמית המערב ולחזיק מעמד של רוסיה כמעצמה עולמית.

תגובת המערב להתפתחותו המואצת של מערך ההשפעה הרוסי ולפעילותו האגרסיבית ברחבי תבל נגד האינטרסים המערביים מאופיינת במגננות שפירושה הוא חוסר נטילת יוזמה. גופים רלוונטיים הפועלים במוסדות האיחוד האירופי ובנאט"ו, כמו גם בממסדים, באקדמיה ובמגזר הפרטי של מדינות המערב, עוסקים בלימוד מאפייניה של ההשפעה הרוסית, מנהלים שיח שוטף בנושא זה, חושפים ומסכלים מבצעי השפעה רוסיים, מעדכנים חוקים רלוונטיים, וגם עוסקים רבות בהעלאת המודעות לאיום ההשפעה העוינת הזרה (כולל הרוסית) בקרב פקידות ממשלתיות והציבור הכללי. כמו כן, בהובלת ארה"ב ובמימונה, מתנהל שיתוף פעולה בנושא זה עם מדינות אירופה החלשות יותר שבשטחן ההשפעה הרוסית מוצאת קרקע פורייה לפעילותה. עם זאת, בשונה מאוקראינה, שמלחמתה ברוסיה מתנהלת גם במישור התודעתי, ובניגוד לדעת הרוסים שהמערב תוקף אותם תודעתי, מדינות המערב אינן מנהלות נגד רוסיה מערכת תודעה מחושבת וקוהרנטית וכאמור משקיעות בעיקר במגנה בתחום זה.

המסקנות הרלוונטיות לישראל מהתנהלות הרוסים בתחום ההשפעה ומתגובת המערב להתנהלות זו הן כדלהלן:

- למימד התודעה משקל רב במלחמות ובעימותים הלא-צבאיים של זמננו. פעילות הרוסים בו נוגעת ישירות בישראל ומקרינה על התנהלות השחקנים ב"ציר ההתנגדות", בדגש על איראן (שכנראה זוכה לסיוע פעיל של הרוסים בתחום ההשפעה).
- טיפוח מערך השפעה יעיל מחייב: גיבוש תיאוריה ודוקטרינה (שתחשבה ביעדיה הלאומיים של מדינה, בצרכיהם של גופי הביטחון שלה, כמו גם ביכולותיה הרלוונטיות ובמאפייני המרחב והתקופה שבהם היא פועלת); בניית "קהילת השפעה" מקצועית שתפעל בהתאם לתיאוריה/דוקטרינה לעיצוב התודעה בקרב היריבים; פיתוח/הטמעה של דפוסי פעולה וכלים עבור "קהילת ההשפעה".
- במקביל למאמץ עיצוב התודעה בצד "האדום", מדינה חייבת להשקיע משאבים ומאמצים בסיכול ההשפעה הזרה העוינת

בצד "הכחול". גם פעילות זו מחייבת גיבוש של תיאוריה ודוקטרינה שתקשור אותה לפרקטיקה, קהילת גופי הסיכול בתחום ההשפעה הזרה (ממלכתיים ופרטיים), כמו גם כלים ושיטות עבודה ייחודיות. כמו כן, ניסיון המערב מלמד כי התגוננות מפני איום ההשפעה הזרה העוינת מחייבת עדכון חוקים רלוונטיים, כינון של פונקציית מחקר ממלכתית שתפעל כמערך הלאומי בתחום, וכן פיתוח שיתוף פעולה בינלאומי יעיל. קונקרטי, יש להכיר בכך, שישראל והיהודים בכלל הם בזמן יעדים וכלים של המערכה התודעתית של רוסיה ובהתחשב בעוצמה הרוסית בתחום זה, יש להיערך להתמודד עם כך בדרכים מגוונות.